

Exploring the Relationships between Empowerment and Place Attachment; A Systematic Review of Key Factors

Elham Bodaghabadi ¹, Behnaz Aminzadeh ^{2*}

¹. PhD Candidate, School of Urban Planning, College of Fine Arts, University of Tehran, Tehran, Iran.

². Professor, School of Urban Planning, College of Fine Arts, University of Tehran, Tehran, Iran.

Highlights:

Empowerment, through promoting active participation and equitable power sharing, can enhance place identity and foster social and economic sustainability in urban planning.

ARTICLE INFO

EXTENDED ABSTRACT

UPK, 2025

VOL. 9, Issue 1, PP, 1-29

Received: 04 Jan 2025

Accepted: 15 Mar 2025

Article Type:

Review article

Keywords: Local Development, Community-Based Development, Participatory Planning, Sense of Place, Governance Frameworks

Cite this article:

Bodaghabadi, E., & Aminzadeh, B (2025). Exploring the Relationships between Empowerment and Place Attachment; A Systematic Review of Key Factors. Urban Plan Knowl, 9(1), 1-29.

DOI:

[10.22124/upk.2025.29450.2001](https://doi.org/10.22124/upk.2025.29450.2001)

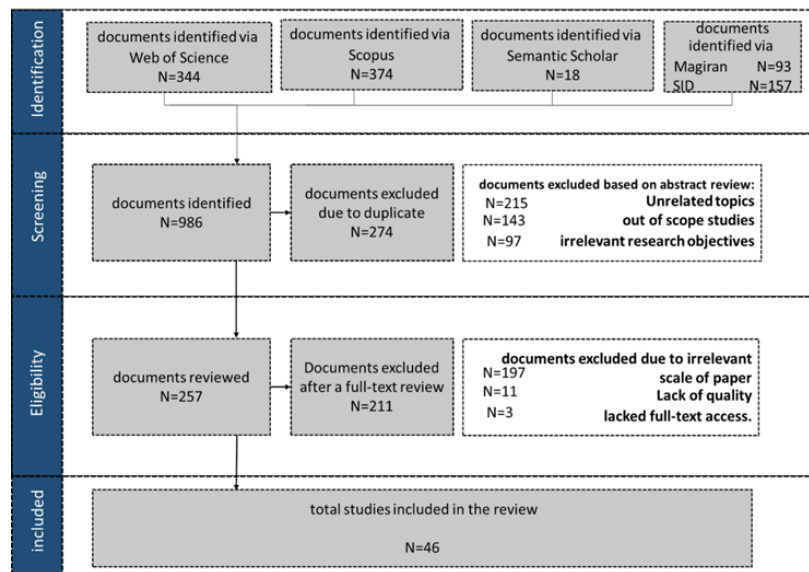
Introduction: Empowerment and place attachment are two foundational concepts in local development, each significantly shaping social, cultural, and spatial outcomes. Empowerment involves strengthening the capacity of individuals and communities to participate meaningfully in decision-making, exercise agency, and manage local resources—thus promoting social equity and self-governance. Place attachment, by contrast, reflects emotional, cognitive, and behavioral bonds between people and place, encompassing dimensions of belonging, identity, and responsibility toward one's environment. When these two processes interact, they form a mutually reinforcing cycle: empowered individuals tend to develop stronger affective ties to their locality, while a deep sense of place motivates civic engagement and participatory action. Despite the conceptual proximity of empowerment and place attachment, most studies have explored them in isolation. As a result, there remains a significant gap in understanding how enhanced agency, shared power, and participatory governance translate into stronger emotional and symbolic ties to place—and vice versa. This systematic review addresses that gap by examining how these concepts intersect and how their integration contributes to more sustainable, inclusive, and community-driven development practices.

Methodology: Following PRISMA guidelines, a systematic literature search was conducted in Scopus and Web of Science (October 3, 2024), targeting peer-reviewed English-language sources using keywords such as “place identity,” “civic engagement,” “capacity-building,” and “social empowerment.” The search yielded 986 items; after rigorous screening via the Rayyan platform, 46 studies were selected for in-depth review. To synthesize qualitative data, the study employed meta-synthesis based on Sandelowski and Barroso's seven-step approach. MAXQDA software supported multi-phase thematic coding, resulting in 282 conceptual codes across psychological, social, political, legal, and environmental dimensions. These were clustered to reveal broader themes linking empowerment and place attachment within the context of community-based initiatives. The selection process is illustrated the figure below, clearly showing how articles were filtered from identification to inclusion.

*Corresponding Author: e.bodaghabadi@gmail.com

Copyright: © 2024 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Results: The integration of cognitive, functional, and governance dimensions reveals a reciprocal relationship between empowerment and place attachment. Cognitively, individuals with higher psychological empowerment—marked by self-awareness, perceived control, and competence—exhibit stronger emotional and participatory commitment to their communities. Functionally, engagement in communal activities fosters supportive social networks, reinforcing belonging. Governance-wise, inclusive institutions that promote power-sharing, transparency, and capacity-building enhance long-term place attachment. Overall, 21 critical factors were identified, including active participation, shared decision-making, legal protections, grassroots economic support, and skills-based education. These elements collectively demonstrate how empowerment strengthens place attachment and vice versa.

Discussion: This study positions empowerment and place attachment not as parallel tracks but as converging, co-dependent phenomena vital to inclusive urban planning. It emphasizes the importance of tailoring strategies to specific psychological, social, and governance contexts. For practitioners and policymakers, this means designing multi-layered interventions that respect local identities while building institutional mechanisms for long-term participation.

The findings also reveal that place attachment can act not just as an outcome of development but as a catalyst for sustained engagement. As such, urban planning must move beyond transactional participation toward models that empower communities through identity formation, collective memory, and shared agency.

Conclusion: This study advances the discourse on local development by offering a systematic framework linking empowerment and place attachment across cognitive, functional, and governance levels. It emphasizes equitable power distribution and institutional support as essential to fostering sustained community engagement and belonging. By positioning place attachment as both an outcome and a catalyst of participation, the review encourages more integrated development strategies that strengthen self-reliance, resource management, and the long-term success of community-based initiatives.

تبیین روابط توانمندسازی و دلبستگی به مکان، مروری نظام‌مند بر عوامل کلیدی

الهام بداغ آبادی^۱، بهناز امین‌زاده^{۲*}

۱. پژوهشگر دکتری شهرسازی، دانشکده شهرسازی، پردیس هنرهای زیبا، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

۲. استاد گروه شهرسازی، دانشکده شهرسازی، پردیس هنرهای زیبا، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

نکات برجسته:

توانمندسازی از طریق ترویج مشارکت فعال و توزیع برابر قدرت، می‌تواند به توسعه هویت مکانی و پایداری اجتماعی و اقتصادی در برنامه‌ریزی شهری کمک کند. این پژوهش چارچوبی سه‌سطحی برای تبیین مکانیسم‌های ارتباطی توانمندسازی و دلبستگی به مکان ارائه می‌دهد که می‌تواند راهنمای عملی برای طراحی سیاست‌های مشارکتی و توانمندسازی اجتماع‌محور در توسعه محلی باشد.

چکیده

اطلاعات مقاله

بیان مسئله: توانمندسازی و دلبستگی مکانی، مفاهیمی بنیادین در توسعه محلی و اجتماع‌محور هستند. توانمندسازی با ارتقای ظرفیت‌های مشارکت و دلبستگی با تقویت احساس هویت و تعلق، به پایداری توسعه کمک می‌کنند. با وجود پژوهش‌های متعدد، رابطه و مکانیسم‌های تأثیرگذاری این مفاهیم به‌طور جامع شناسایی نشده‌اند. عدم درک صحیح این تعامل در لایه‌های زیرین، چالش‌هایی را در اثربخشی طرح‌های توسعه محلی ایجاد می‌کند. لذا، شناسایی سازوکارهای تعامل این مفاهیم برای تحقق و توفیق طرح‌های مشارکتی و توسعه محلی ضروری است.

هدف: هدف این پژوهش، بررسی و فهم چگونگی تأثیرگذاری متقابل توانمندسازی و دلبستگی مکانی بر یکدیگر و شناسایی سازوکارهای مؤثر در این تعامل به منظور بهره‌برداری از آن در راستای اثربخشی فرآیندهای توسعه محلی است.

روش: با بهره‌گیری از مرور نظام‌مند، مطابق با استانداردهای پریزما، از میان ۹۸۶ مقاله شناسایی شده در پایگاه‌های معتبر، پس از غربالگری و ارزیابی کیفیت، ۴۶ مقاله انتخاب شدند. تحلیل محتوای کیفی این منابع منجر به استخراج ۲۸۲ کد مفهومی شد.

یافته‌ها: توانمندسازی و دلبستگی از طریق ایجاد تعامل سازنده در سه ساختار کلیدی شناختی (فردمحور)، عملکردی (میانجی) و حکمرانی (سطح کلان)، شامل مکانیسم‌های اجتماعی، محیطی و کالبدی، اقتصادی، سیاسی و حقوقی، و ظرفیت‌سازی آموزش؛ می‌تواند به شکل‌گیری هویت مکانی، تقویت حس تعلق، ترویج تعهد و مسئولیت‌پذیری نسبت به مکان، و ارتقای خودکفایی و استقلال محلی منجر شود. در مجموع، ۲۱ مولفه کلیدی مؤثر در این فرآیند شناسایی شدند. **نتیجه‌گیری:** چارچوب ارائه‌شده، بر اهمیت توزیع عادلانه قدرت، و تقویت ساختارهای حکمرانی برای نهادینه‌سازی عملکردهای اجتماعی و اقتصادی مشارکتی در راستای اهداف توانمندسازی و دلبستگی در توسعه‌های اجتماع‌محور تأکید دارد. این رویکرد می‌تواند ظرفیت و سرمایه‌های مختلف جوامع محلی را برای خودکفایی و مدیریت منابع افزایش داده و بستر تحقق‌پذیری طرح‌های توسعه محلی را فراهم آورد.

دانش شهرسازی، ۱۴۰۴

دوره ۹، شماره ۱، صفحات ۲۹-۱

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۰/۱۵

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۲/۲۵

نوع مقاله:

مروری

کلیدواژه‌ها: توسعه محلی، توسعه اجتماع‌محور، برنامه‌ریزی مشارکتی، حس مکان، چارچوب‌های حکمرانی

ارجاع به این مقاله:

بداغ آبادی، الهام و امین‌زاده، بهناز. (۱۴۰۴). تبیین روابط توانمندسازی و دلبستگی به مکان، مروری نظام‌مند بر عوامل کلیدی. *دانش شهرسازی*، ۹(۱)، ۱-۲۹.

DOI:

[10.22124/upk.2025.29450.2001](https://doi.org/10.22124/upk.2025.29450.2001)

نویسنده مسئول: e.bodaghabadi@gmail.com

Copyright: © 2024 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

بیان مسئله

توانمندسازی جوامع و تقویت دلبستگی مکانی دو مفهوم کلیدی در برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی هستند. توانمندسازی به‌عنوان فرآیندی چندبعدی، ظرفیت‌های افراد و جوامع را برای کنترل بر زندگی خود، مشارکت در تصمیم‌گیری‌ها و دسترسی به منابع لازم برای توسعه معنادار افزایش می‌دهد (Zimmerman, 2000). این مفهوم شامل ابعاد روان‌شناختی، اجتماعی و اقتصادی است. هدف آن تقویت تاب‌آوری جوامع، توزیع عدالت و افزایش مشارکت است، و تحت تأثیر ساختارهای مختلف سیاسی اجتماعی و روابط قدرت قرار می‌گیرد. در غیاب فرآیندهای توانمندسازی، طرح‌های توسعه از ارزش‌ها و واقعیت‌های زندگی جامعه جدا می‌شود. در نتیجه، برنامه‌ریزی از بنیان اخلاقی و مشروعیت خود محروم می‌شود (Berger & Neuhaus, 2021). از سوی دیگر، دلبستگی مکانی به پیوند عاطفی، شناختی و رفتاری افراد یا گروه‌ها با مکان‌های خاص اشاره دارد که از تجربیات شخصی، فرهنگ‌ها و تعاملات اجتماعی نشأت می‌گیرد و حس تعلق و هویت را در محیط تقویت می‌کند (Hidalgo & Hernández, 2001). پیوندهای عاطفی مکان و توانمندسازی بر سلامت و رفاه کلی افراد تأثیر می‌گذارد (Baba, Kearns, McIntosh, Tannahill & Lewsey, 2016).

در زمینه برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی، به‌ویژه توسعه در مقیاس محلی، این دو مفهوم به‌طرزی حیاتی به یکدیگر مرتبط‌اند؛ به‌طوری‌که توانمندسازی می‌تواند دلبستگی را از طریق مشارکت جامعه، تقویت هویت محلی و تضمین عدالت در فرآیندهای توسعه ارتقا دهد. توانمندسازی به معنای افزایش توانایی ساکنان برای کنترل و اثرگذاری بر تصمیمات مؤثر بر جامعه، از دلبستگی به مکان تقویت می‌شود و به افراد کمک می‌کند تا در تصمیم‌گیری‌های اجتماعی و سیاسی مشارکت کنند (Behzadi & Jalilisadrabad, 2023; Mihaylov & Perkins, 2014). همچنین درک روابط عاطفی ساکنان با مکان می‌تواند تضادها و تعارضات جامعه را روشن سازد و امکان دستیابی به منفعت مشترک را در فرآیندهای مشارکتی تسهیل کند (Manzo & Perkins, 2006). هنگامی که ساکنان به یک مکان دلبستگی دارند، ممکن است احساس کنترل و اعتماد بیشتری نسبت به ظرفیت و توانایی خود برای تأثیرگذاری بر تصمیمات مؤثر بر مکان داشته باشند (Strzelecka, Boley, & Woosnam, 2017). به طور کلی، در زمینه‌های مختلف مانند حفاظت از میراث، گردشگری و نوسازی محله‌ها، توانمندسازی می‌تواند نقش مهمی در دلبستگی به مکان ایفا کند (Strzelecka, Boley, & Woosnam, 2017; Somasundram & Ramayah, 2020; Eluwole, Banga, Lasisi, Oztüren & Kiliç, 2022; Colacios, Mendoza-Arroyo & Anguelovski, 2020).

با این حال، با وجود پژوهش‌های صورت گرفته درباره توانمندسازی و دلبستگی مکانی، چندین چالش و خلأ کلیدی همچنان باقی است. مطالعات توانمندسازی غالباً به‌صورت جداگانه به ابعاد اقتصادی، اجتماعی یا روان‌شناختی پرداخته‌اند، بدون اینکه رویکردی جامع و نگاهی پویه‌نگر میان این ابعاد ارائه دهند (Perkins & Zimmerman, 1995). به همین ترتیب، دلبستگی مکانی اغلب به جنبه‌های عاطفی، احساسی افراد و جوامع یا بعد زیبایی‌شناختی و فیزیکی مکان محدود می‌شود و ابعاد سیاسی، حقوقی و اقتصادی آن نادیده گرفته می‌شود (Lewicka, 2011). علاوه بر این، مطالعات اندکی در حوزه مطالعات محیطی و برنامه‌ریزی وجود دارد که متغیرهای سازنده این مفهوم را به نتایج ملموس مانند بهبود انسجام اجتماعی، حس تعلق و دلبستگی به مکان مرتبط کند (Scannell & Gifford, 2010). پژوهش‌های صورت گرفته عمدتاً به مطالعات موردی و تجارب مکان‌محور در زمینه کالبدی، اجتماعی و فرهنگی خاص متکی هستند و قابلیت تعمیم محدودی دارند. نبود چارچوب‌های نظری یکپارچه، مانع درکی جامع از مکانیسم‌ها و روابط توانمندسازی و دلبستگی مکانی در طرح‌های توسعه محلی شده است و ضرورت دارد تا ابعاد گسترده‌تر و پیچیده‌تر این دو مفهوم فراتر از مشارکت و منافع اقتصادی مورد مطالعه قرار گیرد. عدم درک دقیق لایه‌های زیرین این تعامل، امکان‌پذیری و اثربخشی طرح‌های توسعه را به چالش کشیده است (Abizadeh & Ghadimzadeh, 2023; Behzadi & Jalilisadrabad, 2023; Ghafoori & Ghalandarian, 2024). بنابراین شناسایی سازوکارهای تأثیرگذار بر توانمندسازی و دلبستگی مکانی برای تحقق طرح‌های مشارکتی توسعه محلی و اقدامات دفاتر تسهیل‌گیری در ایران اهمیت ویژه‌ای دارد. این پژوهش با هدف پر کردن خلأهای موجود و ارائه چارچوبی تلفیقی برای تبیین ارتباط میان توانمندسازی و دلبستگی به مکان انجام شده است. با بهره‌گیری از مرور نظام‌مند و تحلیل کیفی، این مطالعه تلاش دارد تا مکانیسم‌هایی را شناسایی کند که از طریق آن‌ها توانمندسازی می‌تواند دلبستگی مکانی را تقویت کند و بالعکس. هدف اصلی، ارائه بینش‌های عملی برای برنامه‌ریزی شهری و توسعه محلی است که توازن میان اهداف اقتصادی و نیازهای اجتماعی و فرهنگی جوامع را تضمین کند. این پژوهش در نهایت به دنبال شناسایی مکانیسم و سازکار روابط متقابل میان توانمندسازی و دلبستگی به مکان است؛ به‌شيوه‌ای که بتواند جوامعی توانمندتر و دلبسته‌تر ایجاد کند.

مبانی نظری

توانمندسازی

مفهوم توانمندسازی که اولین بار توسط راپاپورت (۱۹۸۷) معرفی شد، به عنوان داشتن کنترل و مالکیت بر زندگی خود از طریق درگیر شدن به شیوه‌ای دموکراتیک در یک فضای اجتماعی تعریف شده است. توانمندسازی یک چارچوب مهم برای تحقیق و عمل است. دارای ماهیتی پویا بوده و فرایندها و نتایج را توأمان در سطوح چندگانه تحلیل به رسمیت می‌شناسد (Zimmerman, 2000). مفاهیم کنترل اجتماعی و سیاسی (Gutiérrez, 1990; Rappaport, 1984; Ghasemi, Kalantari & Mohammadi Gharehghani, 2021; Zimmerman & Rappaport, 1988)، درک انتقادی از وضعیت و محیط زندگی (Speer & Kieffer, 1984; Breton, 1994; Hughey, 1995) و مشارکت دموکراتیک و رهبری در جوامع (Chow, 1999; Page & Czuba, 1999) را برمی‌گیرد.

ترکیب اصول توانمندسازی در روش‌های شهری متاخر، پارادایم سنتی بالا به پایین و جامع عقلانی را تغییر داده و حکمرانی مشارکتی و تصمیم‌گیری فراگیر را ارتقا داد (Dragouni & Fouseki, 2015). توانمندسازی به عنوان یک فرآیند دموکراتیک که با پارادایم مشارکتی در گفتمان برنامه‌ریزی شهری ظهور یافته، که می‌تواند در سطوح فردی، اجتماعی و سیاسی به وقوع بپیوندد. این فرآیند شامل تقویت مشارکت شهروندان در فرایندهای برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری است و منجر به توسعه و مدیریت مؤثرتر منابع، ظرفیت‌های درونی و دارای و تلاش‌های جمعی برای بهبود محیط با استفاده از پتانسیل‌های مکان می‌شود (Gutiérrez, 1995; Kieffer, 1984; Lord, Ochocka, Czarny, 1998; MacGillivray, 1998; Peterson & Speer, 2000; Baba et al, 2022). تقویت ظرفیت‌های اجتماعی، اقتصادی و سیاسی جوامع محلی برای تأثیرگذاری در فرایندهای مشارکتی توسعه و برنامه‌ریزی را در بر می‌گیرد (Manzo & Perkins, 2006; Strzelecka et al, 2017; Toolis, 2017; Malek, Andalib, Saeede Zarabadi & Majedi, 2020; Habibi, montazeri, partovi & asaadi, 2023; Behzadi & Jalilisadrabad, 2022)، جایی که افراد توانمند به عنوان بازیگران فعال در توسعه ظاهر می‌شوند. توانمندسازی در انتهای بالای نردبان مشارکت اتفاق می‌افتد (Arnstein, 1969)، هنگامی که اعضای جامعه عوامل فعال تغییر در محیط اجتماعی و اقتصادی هستند و توانایی شناخت، یافتن راه‌حل برای مشکلات خود، تصمیم‌گیری، اجرای اقدامات و ارزیابی راه‌حل‌های خود را دارند (Cole, 2006, p. 631). توانمندسازی، مفهوم کلیدی در توزیع مجدد قدرت است و مشارکت واقعی را تحقق می‌بخشد (Boley & McGehee, 2014). این مفهوم برای تغییر مرزهای مشارکت بسیار مهم است، زیرا گروه‌های در حاشیه و محروم را قادر می‌سازد تا حقوق خود را اثبات کنند و بر توسعه عرصه عمومی تأثیر بگذارند (Ghasemi et al, 2021; Masoudi, 2021)، تحقق آن نیز اغلب از طریق فرایندهای مشارکتی و گروهی حاصل می‌شود.

در فرآیند توانمندسازی، عمدتاً چهار جنبه اصلی و پرکاربرد مورد توافق است که عبارتند از: ابعاد ذهنی و روانی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی (Rappaport, 1987; Zimmerman, 1995). در فرایندهای توسعه، این ابعاد مستقیماً بر میزان مشارکت و حمایت ساکنان از پروژه‌ها تأثیر می‌گذارد (Behzadi & Jalilisadrabad, 2023). بعد روانی، به تقویت خودتکایی، خودآگاهی و توانمندی فردی اعضای جامعه اشاره دارد (Zimmerman, 1995) و به عنوان ظرفیتی تلقی می‌شود که گروه کم‌توان از آن بهره‌مند می‌شوند تا حس عاملیت و توانش پیدا کنند (Ani, Ramlan, Yusoff & Damin, 2018). بعد اجتماعی توانمندسازی بر تقویت ارتباطات اجتماعی و شبکه‌های حمایتی تمرکز دارد و به افراد کمک می‌کند در جامعه نقش فعالی ایفا کنند (Scheyvens, 1999). به فعال‌سازی اعتماد و توانمندی افراد یا گروه‌هایی که دسترسی کمتری به فرصت‌ها داشته‌اند و حقوق خود را از دست داده‌اند، اشاره دارد. در نتیجه افراد پس از این فرآیند، کنترل بیشتری بر زندگی خود دارا می‌شوند (Scheyvens et al, 2020). بعد سیاسی، به مشارکت فعال در فرایندهای تصمیم‌گیری و کنترل بر سیاست‌ها و برنامه‌ها اشاره دارد و در پروژه‌های برنامه‌ریزی شهری، به‌ویژه در جوامع با مشارکت پایین، اهمیت دارد. سیاست‌گذاری‌های دربرگیرنده جوامع محلی و سطوح پایین‌تر قدرت می‌تواند باعث تقویت حمایت عمومی از برنامه‌های توسعه و افزایش مشارکت شود (Boley & McGehee, 2014; Gautam, 2024). در نهایت، بعد اقتصادی به دسترسی به منابع مالی و مزایای اقتصادی برای ساکنان اشاره دارد که می‌تواند در کاهش فقر و تقویت تاب‌آوری اقتصادی جامعه مؤثر باشد (Cole, 2006). این مفهوم با ماهیتی پویا به ویژه در سطح توسعه محلی، به فرایندهایی اشاره دارد که از طریق آن افراد و جوامع می‌توانند قدرت و کنترل بیشتری بر محیط پیدا کنند. در واقع نه تنها به معنای افزایش اختیار فردی است، بلکه شامل ایجاد ساختارها و محیط‌هایی است که از رشد و توسعه توانایی‌های افراد پشتیبانی می‌کنند (Ghasemi et al, 2021). به این ترتیب، توانمندسازی فراتر از اعطای قدرت به افراد است و به ایجاد شرایطی می‌پردازد که در آن افراد بتوانند بر اساس توانش و علایق خود تصمیم‌گیری کرده و عمل کنند.

دلبستگی به مکان

از دهه ۱۹۶۰، مفهوم «دلبستگی به مکان» در روانشناسی محیطی شکل گرفت و با ورود جغرافی‌دانان انسان‌گرا در دهه ۱۹۷۰، ابعاد تازه‌ای یافت. همزمان با تاکید پدیدارشناسان بر تجربه ذهنی و معنای شخصی مکان (Tuan, 1974; Relph, 1976)؛ جامعه‌شناسان، مفهوم «حس اجتماع» را طرح نمودند (Kasarda & Janowitz, 1974). آغاز دهه ۱۹۸۰، روانشناسان محیطی به این مفهوم توجه ویژه داشتند و طی دو دهه اخیر، توجه به آن در برنامه‌ریزی و مطالعات محیطی چشمگیر بوده است (Scannell & Gifford, 2010; Hernández, Hidalgo, 2020). لو و آلتمن (۱۹۹۲) نظریه دلبستگی مکانی را با پیوند دادن بعد عاطفی به ویژگی‌های فرهنگی، محیط اجتماعی و محیط فیزیکی به کار گرفتند و آن را پیوندی روانی-عاطفی میان افراد و محیط معنادارشان می‌دانند (Hidalgo & Hernández, 2001). این مفهوم در ساده‌ترین شکل به ابعاد اصلی «هویت مکانی»^۱ و «وابستگی به مکان»^۲ تفکیک می‌شود (Williams, Patterson, 1994). اما اغلب آن را ساختاری چندبعدی می‌دانند که شامل وابستگی مکانی، هویت مکانی، حس تعلق و پیوندهای اجتماعی است (Alonso-Vazquez et al, 2019; Plunkett, Fulthorpe & Paris, 2019).

هویت مکانی به معانی نمادین مرتبط با مکان اشاره دارد؛ و بخشی از هویت شخصی را می‌سازد (Anton and Lawrence, 2016; Junot, Paquet & Fenouillet, 2018; Proshansky, Van Der Veen, Huang Prayag, Hosany, Manzo & Fabian, 1998). مطالعات اخیر، هویت مکانی را از دیدگاه شخصی به گروهی یا اجتماعی گسترش داده‌اند (Perkins, 2006). در محیط گروهی یا اجتماعی، دلبستگی و مشارکت یک فرد به توسعه نقش دلبستگی به مکان در توانمندسازی ساکنان در توسعه کمک می‌کند (Liu & Cheng, 2016; Manzo & Perkins, 2006). این دیدگاه جهت بر اهمیت هویت مکانی به عنوان عامل موثر بر مشارکت فردی در سطح جامعه تأکید دارد. وابستگی مکانی، ریشه در نظریه مبادله‌ای^۳ دارد و بیشتر بعد عملکردی و مفید بودن را مدنظر دارد (Budruk, Thomas & Tyrrell, 2009) و «اهمیت مکان را در ارائه ویژگی‌ها و شرایطی که از اهداف خاص یا فعالیت‌های مورد نظر ما پشتیبانی می‌کند» منعکس می‌شود (Williams and Vaske, 2003; Jorgensen & Stedman, 2006). وابستگی به مکان را می‌توان با داشتن نظر مثبت در مورد مکان به علت نقش آن به عنوان توانمندساز و حمایت‌گر اعضای جامعه برای به دست آوردن نتایج مطلوب و در دسترس بودن منابع اجتماعی و فیزیکی جهت رفتار هدفمند بیان کرد (Moore & Graefe, 1994; Romolini, Ryan, 2019). عملکرد و مفید بودن یک مکان می‌تواند انگیزه‌ای برای انجام فعالیت‌های فیزیکی و اجتماعی باشد و علاقه بیشتری نسبت به آن مکان را نشان دهد (Sun et al, 2020).

در کنار این دو بعد، «پیوند اجتماعی» نیز مطرح شده است که به ارتباطات اجتماعی و فرهنگی افراد در یک مکان اشاره دارد (Low & Altman, 1992; Kyle & Chick, 2007) و همچنین «حس تعلق» که بر احساسات و هیجانات مستقیم فرد نسبت به مکان متمرکز است (Jorgensen & Stedman, 2001) و با شاخص‌هایی مانند مدت اقامت، افتخار به محله و عدم تمایل به ترک آن معرفی می‌شود. تعلق از مزایای مهم مرتبط با دلبستگی اجتماعی (La Guardia, Ryan, Couchman, & Deci, 2000) و دلبستگی به مکان است (Fried, 1963; Hay, 1998; Hidalgo & Hernández, 2001; Kyle, Mowen, & Tarrant, 2004; Mazumdar & Mazumdar, 2010; Morgan, 2004)، که از طریق تعامل اجتماعی مکرر، مکان، پیوندها را میان افراد و افراد و مکان تقویت می‌کند. مطالعات، به ندرت تمام ابعاد را در یک مدل نظری جامع لحاظ نموده‌اند (Ramkissoon et al, 2012; Vaske & Kobrin, 2001). دلبستگی مکانی را با ابعاد عاطفی، وابستگی به مکان و هویت مکانی مفهوم سازی کرده‌اند، اما پیوندهای اجتماعی را در نظر نگرفته‌اند (Halpenny, 2010). کایل و همکاران (۲۰۰۵)، یک مدل سه بعدی شامل هویت مکانی، وابستگی به مکان و پیوندهای اجتماعی ارائه می‌کنند؛ اما بعد عاطفی این پیوند را در نظر نگرفته‌اند. در مجموع، درک و به کارگیری همزمان تمام ابعاد این مفهوم چندوجهی، همچنان یک چالش نظری در مطالعات شهری و برنامه‌ریزی محیطی به شمار می‌آید. مدل زیر، اجماعی از ابعاد مورد توافق دلبستگی به مکان که در عمده مطالعات مورد اشتراک بوده است، را نشان می‌دهد.

¹ place identity

² place dependence

³ Social exchange theory

شکل ۱. مدل دلبستگی به مکان (برگرفته از Williams et al, 1992; Kyle, Graefe & Manning, 2005; Vaske & Kobrin, 2001; Shaykh-Baygloo, 2020; Scannel & Gifford, 2011; Lewicka, 2011; Wijaya, Purnamasari & Sitaresmi, 2018; Burholt, 2012; Counted, 2016)

روش پژوهش

این مقاله به دنبال شناسایی مولفه‌ها و ابعاد تبیین‌گر رابطه توانمندسازی و دلبستگی مکانی در زمینه توسعه محلی است. پرسش اصلی تحقیق شناسایی و تلفیق عواملی است که روابط و مکانیسم‌های ارتباط دو مفهوم توانمندسازی و دلبستگی مکانی را در توسعه محلی تبیین می‌کند؟ یک بررسی سیستماتیک با استفاده از چارچوب مشخص شده پریزما برای پرداختن به چنین سؤالات پیچیده‌ای انجام شد. این تحلیل بر شناسایی عوامل حیاتی و برجسته مورد استفاده در ادبیات توانمندسازی و دلبستگی مکانی متمرکز بود.

این پژوهش تلاش می‌کند از طریق بررسی مطالعات پیشین، عوامل و مولفه‌هایی که مکانیسم‌های ارتباطی توانمندسازی و دلبستگی را تبیین می‌کنند، شناسایی کرده و با ترکیب آن‌ها در مفاهیمی که امکان اجماع وجود دارد، چارچوبی منسجم برای مطالعه روابط توانمندسازی و دلبستگی در توسعه اجتماع محور ارائه دهد. بنابراین، روش تحقیق مورد استفاده در این پژوهش، فراترکیب مبتنی بر الگوی هفت‌مرحله‌ای سندلوسکی و باروسو^۱ (۲۰۰۷) است؛ که با هدف تعمیم نتایج تحقیقات کیفی، ارائه تفسیری نو از یافته‌های پیشین و گسترش درک پدیده‌ها از طریق ترکیب و یکپارچه‌سازی نتایج مطالعات کیفی، به کار می‌رود و می‌تواند با ترکیب نتایج مطالعات مختلف، درکی جامع‌تر از ارتباطات پیچیده دو مفهوم ارائه دهد. با استفاده از روش تحلیل محتوا، مفاهیم کلیدی مرتبط در مطالعات استخراج و طبقه‌بندی شدند. علاوه بر مفاهیم صریح، مفاهیم ضمنی و ارتباطات بین آن‌ها نیز مورد بررسی قرار گرفت. در این مرحله، با الهام از چارچوب روش‌شناختی ارائه‌شده توسط موهر و همکاران (Moher, Liberati, Tetzlaff & Altman, 2009; Hannes & Lockwood, 2011)، به صورت نظام‌مند به استخراج داده‌ها و تحلیل آن‌ها پرداخته شد. هدف آن بود، بررسی، ترکیب و گزارش نتایج به روشی تکرارپذیر قابل انجام باشد. این فرآیند در چهار مرحله اصلی انجام شد:

جستجوی گسترده، با استفاده از کلیدواژه‌های دارای ارتباط معنایی با «دلبستگی به مکان» و «توانمندسازی»، جستجوی جامعی در تاریخ ۳ مهر ۱۴۰۳، در دو پایگاه داده لاتین (اسکوپوس و وب‌آف‌ساینس) و پایگاه‌های اطلاعاتی فارسی (مگیران و پایگاه اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی) انجام شد که هیچ محدودیت زمانی نداشته است. هدف جستجو، پوشش جامع ادبیات مربوط به مطالعات مربوط به رابطه بین توانمندسازی و دلبستگی به مکان بود. پارامترهای اصلی و عملگرهای جستجو برای پوشش طیف گسترده‌ای از ادبیات مرتبط در جدول ۱ ارائه شده است. در نهایت تعداد کل مقاله‌های به دست آمده از این مرحله ۹۸۶ مقاله بود^۲. شکل ۲ روند بررسی نظام‌مند ادبیات را نشان می‌دهد.

^۱ Sandelowski & Barroso

^۲ پروتکل جستجوی خاص به شرح زیر در پایگاه اسکوپوس به کار گرفته شد و از نظر محتوا مشابه پروتکل WOS است، تنها حروف چینی آن مطابق با استانداردهای اسکوپوس انجام شده است.
(TITLE-ABS-KEY ("place attachment" OR "sense of place" OR "place identity" OR "community attachment" OR "neighborhood attachment" OR "place-based identity" OR "social bonding"))AND (TITLE-ABS-KEY ("empower*" OR "community empowerment" OR "local empowerment" OR "capacity building" OR "civic engagement" OR "community engagement" OR "social participation"))AND (LIMIT-TO (DOCTYPE , "ar")OR LIMIT-TO (DOCTYPE , "re"))AND (LIMIT-TO (LANGUAGE , "English"))

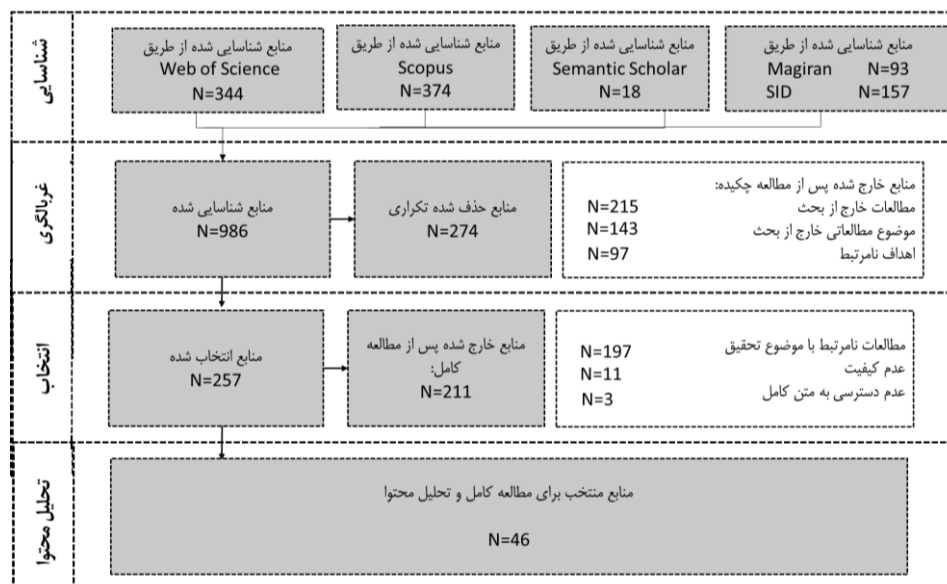
مرحله غربالگری، در نرم افزار تحت وب ریان^۱ انجام شد و زمینه‌های غیرمرتبط مانند آموزش، علوم تربیتی و روانشناسی، حقوق اقلیت و هویت نژادی از مقالات حذف شدند. این غربالگری تعداد مقالات مرتبط را به ۲۵۷ مقاله کاهش داد.

جدول ۱: کلیدواژگان و عملگرهای جستجوی منابع جهت پوشش مفاهیم

شماره	پارامتر	عبارت جستجو / فارسی	عبارت جستجو / انگلیسی
۱	دلبستگی به مکان	"دلبستگی به مکان" یا "حس مکان" یا "حس تعلق" یا "هویت مکانی" یا "وابستگی مکانی" یا "دلبستگی اجتماعی"	"place attachment" OR "sense of place" OR "place identity" OR "community attachment" OR "neighborhood attachment" OR "place-based identity" OR "social bonding"
۲	توانمندسازی	"توانمندساز*" یا "ظرفیت‌سازی" یا "مشارکت مدنی" یا "مشارکت اجتماعی"	"empower*" OR "community empowerment" OR "local empowerment" OR "capacity building" OR "civic engagement" OR "community engagement" OR "social participation"
۳	ترکیب عبارات	استفاده از عملگر AND برای ترکیب عبارات بخش (۱) و (۲)	

انتخاب: در این مرحله، مقالاتی که به مطالعات اصلی ارجاع داده بودند و منابع ذکرشده در مقالات منتخب بررسی گردیدند؛ که منجر به شناسایی مقالات اصلی شد. تعداد کل مقالات پس از ارزیابی نهایی به ۴۶ مقاله کاهش یافت. کیفیت مطالعات اولیه با استفاده از روش کسپ^۲ بر اساس شاخص‌هایی از جمله اهداف پژوهش، منطق، طرح، نمونه‌برداری، جمع‌آوری داده‌ها، انعکاس‌پذیری، ملاحظات اخلاقی، دقت تحلیل و وضوح یافته‌ها ارزیابی شد. تنها مطالعاتی با کیفیت مطلوب وارد تحلیل نهایی گردیدند. این رویکرد موجب افزایش صحت نتایج و ارائه چارچوبی مستدل جهت استخراج مفاهیم کلیدی در رابطه پژوهش گردید.

استخراج مفاهیم: برای درک عمیق ساختارها و مکانیسم‌های ارتباط‌دهنده میان توانمندسازی و دلبستگی به مکان، ۴۶ مقاله منتخب مورد تحلیل قرار گرفت. مقالات منتخب مورد تحلیل محتوای استقرایی کیفی قرار گرفتند تا روابط کلیدی، ابعاد و مولفه‌های مرتبط با دو مفهوم که توسط نویسندگان تأکید شده بودند، شناسایی شوند. در این مرحله، تحلیل‌های کیفی و کمی انجام شد و ۲۸۲ کد مفهومی استخراج گردید. علاوه بر جنبه‌های توصیفی، جنبه‌های مفهومی و ضمنی نیز استخراج شدند تا لیستی جامع از مفاهیم و مولفه‌های مرتبط با این دو مفهوم ارائه شود.

شکل ۲. فرایند بررسی مرور سیستماتیک، ساختار اقتباس شده از پریزما

^۱ Rayyan

^۲ CASP (Critical Appraisal Skills Programme, 2018)

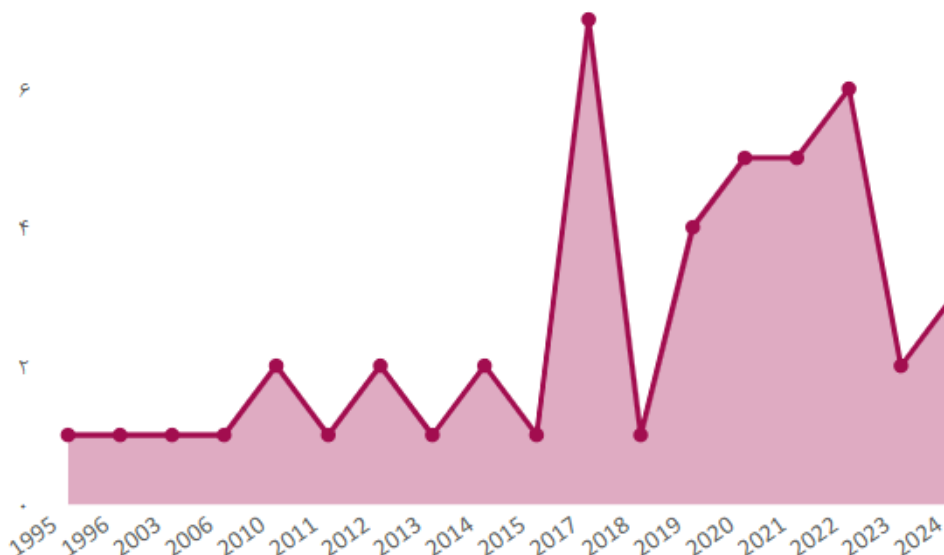
به دلیل حجم بالای داده‌ها و پیچیدگی فرآیند کدگذاری، از نرم‌افزار مکس کیودا^۱ برای تسهیل کدگذاری و تحلیل داده‌های کیفی استفاده شد. این ابزار، امکان واریسی، سازمان‌دهی، کدگذاری و تحلیل داده‌های متفاوت را فراهم می‌آورد و به پژوهشگران در استخراج مفاهیم و مقوله‌ها کمک می‌کند. در فرآیند تحلیل، از رویکرد موضوعی شش مرحله‌ای کلارک و براون^۲ پیروی شد که شامل مراحل گردآوری و آشنایی با داده‌ها، تولید کدهای اولیه، جستجوی مضامین و خوشه‌بندی کدها در مقوله‌های مجزا، بررسی و ارزیابی مجدد مقوله‌ها و ساخت مضامین، تعریف و نامگذاری مضامین و در نهایت تهیه گزارش بود. مطالعات بررسی شده برای دستیابی به اهداف تحقیق کفایت داشتند، و افزودن مطالعات بیشتر به نظر نمی‌رسد تاثیر قابل توجهی بر نتایج داشته باشد. در پژوهش حاضر، جهت سنجش و کنترل کیفیت یافته‌ها از شاخص کاپا^۳ استفاده شد؛ این شاخص که توسط کوهن (۱۹۶۰) ابداع شده است، میزان توافق بین مرورگران را محاسبه می‌کند، مقدار ۰.۶۲۵ نشان داد که بیانگر قدرت توافق معتبر است. تمامی مطالعات منتخب از نظر کیفیت توسط خبرگان تأیید گردیدند. علاوه بر این، چارچوب پیشنهادی از طریق گروه‌های کانونی شامل ۵ متخصص برنامه‌ریزی شهری به‌طور نظام‌مند بازبینی و اصلاح شد تا اعتبار و قابلیت اطمینان پژوهش افزایش یابد. طبقات نهایی استخراج‌شده نیز جهت تأیید نهایی به خبرگان ارائه و مورد تأیید قرار گرفتند.

تحلیل محتوای مطالعات منجر به شناسایی سه ساختار اصلی به عنوان مکانیسم‌های ارتباطی بین توانمندسازی و دلبستگی مکانی شد: ساختار شناختی (عوامل روان‌شناختی فردمحور مانند آگاهی، آموزش و هویت مکانی)، ساختار عملکردی (تعاملات میانجی‌گرایانه و پویایی‌های اجتماعی از طریق سازوکارهای مشارکت، انسجام، بهره‌وری و زیرساخت‌ها)، و ساختار حکمرانی (سیاست‌گذاری‌ها و چارچوب‌های نهادی با تأکید بر شفافیت، توزیع عادلانه قدرت و حقوق مالکیت). این سه ساختار، در سطوح مختلف (خرد، میانی و کلان)، پیوندها و تعاملات توانمندسازی و دلبستگی مکانی را تبیین می‌کنند. ۲۱ مولفه‌ی مؤثر در این سه حوزه اصلی تبیین و تحلیل شدند. ساختار شناختی بر ویژگی‌های فردی و ارتباط آن با مکان و هویت جمعی، ساختار عملکردی بر تعاملات فرد و جامعه، و ساختار حکمرانی بر چارچوب‌های سیاست‌گذاری کلان و تأثیر آن بر سطوح خرد و میانی تأکید دارند.

یافته‌ها و بحث

یافته‌های توصیفی

نتایج نشان داد که تحقیقات محدودی در سراسر جهان وجود دارد که هر دو مفهوم توانمندسازی و دلبستگی به مکان را به ویژه در زمینه توسعه محلی همراه اجتماع مورد مطالعه قرار می‌دهد. با این حال، همانطور که مشاهده می‌شود در شکل ۳ به جز سال‌های ۲۰۱۸ و ۲۰۲۳، تحقیقات در این زمینه روندی صعودی داشته و بیشترین تحقیقات در سال ۲۰۱۷ انجام شده است.

¹ MAXQDA

² Clarke & Braun

³ Kappa

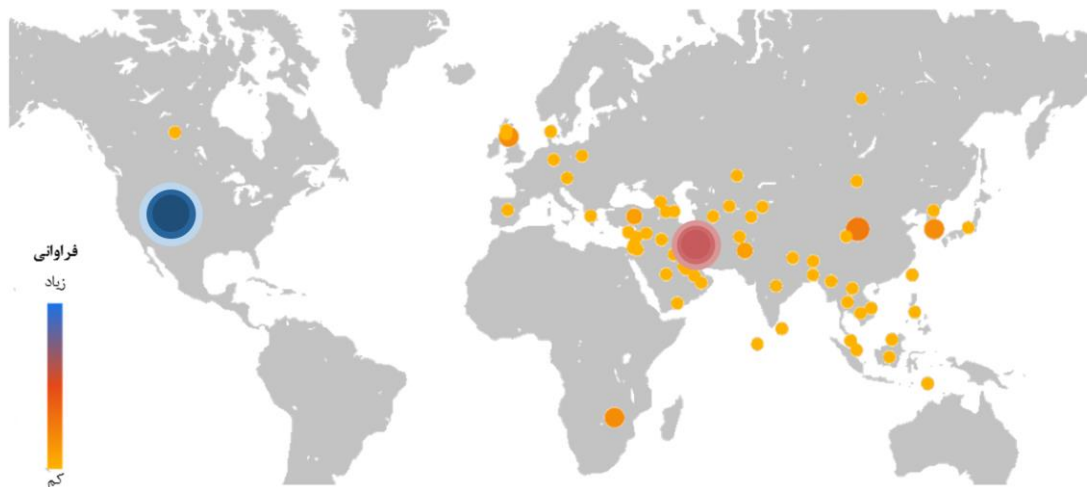
شکل ۳. محدوده زمانی تحقیقات

جدول ۲: اطلاعات توصیفی مقالات نهایی استخراج شده مرتبط با تحلیل روابط مولفه‌های توانمندسازی و دلبستگی به مکان

کد	پژوهشگر (ان)	سال انتشار	موقعیت نمونه موردی	روش تحقیق	حوزه
A1	Eluwole et al	2022	آفریقا، زیمبابوه	کمی	گردشگری
A2	Tilaki & Farhad	2024	ایران، سمنج	کیفی	محلات تاریخی فرسوده
A3	Cheng, Zhong & Li	2021	چین	کمی	توسعه مشارکتی و خودگردانی محله
A4	Wilkinson & Quarter	1995	کانادا، اوانجلین	کیفی	توسعه تعاونی‌های جوامع روستایی
A5	Strzelecka, Boley & Woosnam	2017	لهستان، چوکورا	کمی	گردشگری
A6	Manzo & Perkins	2006	آمریکا	مفهومی	توسعه اجتماع محور محله
A7	Zhu	2015	چین، گوانگژو	کمی	توسعه محله‌ای
A8	Dragouni & Fouseki	2017	یونان، کاستوریا	آمیخته	گردشگری و میراث فرهنگی
A9	Perkins, Brown & Taylor	1996	آمریکا؛ نیویورک، بالتیمور و سالت لیک سیتی	کمی	سازمان‌های اجتماعی محله
A10	Aleshinloye, Woosnam, Tasci & Ramkissoon	2021	آمریکا، اورلاندو (فلوریدا)	کمی	گردشگری
A11	Baba, Kearns, McIntosh, Tannahill & Lewsey	2017	بریتانیا؛ اسکاتلند، گلاسگو	کمی	برنامه بازآفرینی شهری
A12	Khalid, Ahmad, Ramayah, Hwang & Kim	2019	پاکستان، گلگت بلتستان	کمی	گردشگری
A13	Martin	2003	آمریکا؛ سنت پل، مینه سوتا	موردپژوهی	مکان‌سازی و بهبود اجتماع محلی
A14	Miller	2013	آمریکا، سانفرانسیسکو	تحلیل تاریخی	توانمندسازی محله با ابزارهای قانونی
A15	Lee & Blackford	2020	آمریکا، ایندیانا	کمی	مکان‌سازی جوامع روستایی
A16	Madden	2010	انگلیس	تحلیل مفهومی	مشارکت‌های راهبردی محلی
A17	Ahn & Bessiere	2022	کره جنوبی	کمی	توسعه گردشگری
A18	Mulaphong	2022	آمریکا	کمی	خدمات اجتماعی
A19	Wijaya, Purnamasari & Sitaresmi	2018	-	تحلیل مفهومی	حفاظت از منابع عمومی
A20	Carroll, Gui, Gupta & Knearem	2022	آمریکا	کیفی	توانمندسازی و تعاملات اجتماعی
A21	Thurber	2019	آمریکا، نشویل، تنسی	مشارکت عملی	پروژه توسعه محله‌ای
A22	Mandell	2010	آمریکا، لارنس، ماساچوست	موردپژوهی	توسعه محله‌ای با سرمایه اجتماعی
A23	Stewart et al	2019	آمریکا، شیکاگو	آمیخته	برنامه تغییر اراضی رهاشده شهری
A24	Shackel	2011	زیمبابوه، تشلشو	کیفی	مشارکت در بازسازی پس از بحران
A25	Brinkman, Seekamp, Davenport & Brehm	2012	آمریکا، ایلینوی	کمی	حفاظت از حوزه آبخیز
A26	Konduri & Lee	2023	کره جنوبی	آمیخته	بازآفرینی شهری اجتماع محور
A27	Mälgand, Bay-Mortensen, Bedkowska, Hansen, Schow, Thomsen & Hunka	2014	دانمارک	کیفی	روستاهای خودکفا
A28	Zhang & Liao	2020	چین، گوانگژو	کیفی	پروژه‌های توسعه محلی
A29	Colacios et al	2020	اسپانیا، بارسلونا	آمیخته	بازسازی محلات حاشیه‌نشین

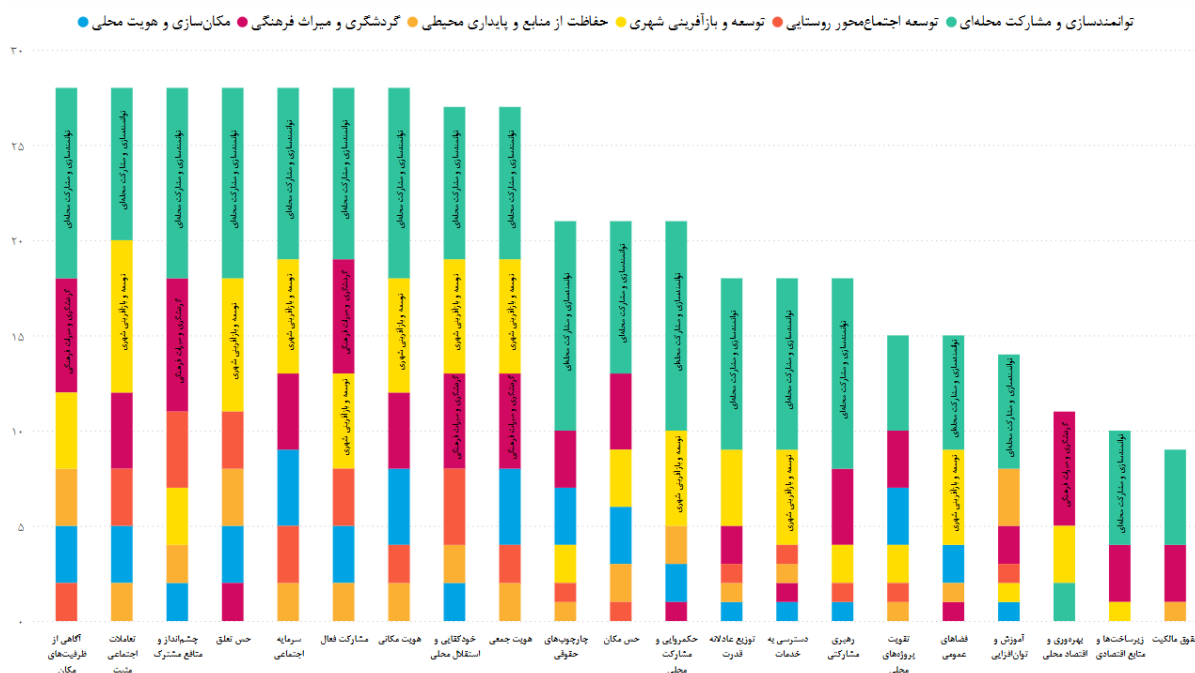
کد	پژوهشگر (ان)	سال انتشار	موقعیت نمونه موردی	روش تحقیق	حوزه
A30	Halim & Ishak	2017	کشورهای مختلف آسیا	کیفی	مشارکت جامعه محلی در حفظ میراث فرهنگی
A31	Ökten, İnal-Çekiç & Kozaman	2021	ترکیه، استانبول	آمیخته	نوسازی شهری
A32	Ellery & Ellery	2019		تحلیل مفهومی	مکان‌سازی
A33	Tsai	2014	تایوان، تایپه	آمیخته	توانمندسازی اجتماع محلی
A34	Wanka	2017	اتریش	کیفی	مشارکت سالمندان در مناطق محروم
A35	Talò	2017	آمریکا، ایتالیا، اسپانیا، جمهوری چک، ایران، ژاپن	فراتحلیل	توانمندسازی اجتماع محلی
A36	Semm	2011	آلمان، برلین	آمیخته	توسعه محله‌ای و بازآفرینی شهری
A37	Savari & Taheri	2021	ایران، خوزستان	کمی	توانمندسازی جوامع روستایی
A38	Mousavian, Zakerhaghighi & Naghdi	2020	ایران، سنج	کمی	مشارکت جامعه محلی در پروژه توسعه محله‌ای
A39	Adeli, Roshanaie & Yazdanpanah Shahabadi	2022	ایران، تهران	آمیخته	مشارکت در تولید مکان، سکونتگاه خودرو
A40	Hadafi	2021	ایران، تبریز	کمی	آمادگی جوامع در برابر مخاطرات
A41	Asadi, Naghibi & Abedini	2022	ایران، ارومیه	کمی	توسعه بافت تاریخی
A42	Shahihagh, gharehbaglou & Beyti	2024	ایران، تبریز	کمی	توانمندسازی سکونتگاه غیررسمی
A43	Abizadeh & Ghadimzadeh	2023	ایران، سنج	مفهومی	حفاظت مکان‌های تاریخی-فرهنگی
A44	Zare, Faramarzi Asl & Abbasi Param	2020	ایران، تهران	کمی	توسعه محله‌ای و بازآفرینی شهری
A45	Sajadi & Vahedi Yeganeh	2017	ایران، سنج	کمی	مشارکت اجتماعی در پروژه توسعه محله‌ای
A46	Rahnama & Razavi	2012	ایران، مشهد	کمی	برنامه ریزی اجتماعات محلی

مقالات منتخب، ۴۱ نمونه موقعیت مکانی را بررسی کرده است. نتایج پراکنش توزیع جغرافیایی مطالعات گزارش شده در جدول ۲ و شکل ۳ نشان داده شده است. بیشتر مطالعات بررسی شده (۲۵.۲٪) در آمریکا انجام شده است. ۱۲ نمونه سهم آمریکا، که بر ایالت‌های مختلف نیویورک، بالتیمور، سالت لیک سیتی، اورلاندو (فلوریدا)، سنت پل (مینسوتا)، سانفرانسیسکو، ایندیانا، نشویل (تنسی)، لارنس (ماساچوست)، شیکاگو، ایلینوی متمرکز بوده است. ۱۱ مطالعه (۲۳.۹٪) بر ایران، شهرهای تهران، سنج، تبریز و مشهد تمرکز داشته است. کشورهایمانند چین، کره جنوبی و آفریقا هر کدام به ترتیب دو، سه و دو مورد و سایر کشورها تنها یک مورد بررسی شده است.

شکل ۴. توزیع جغرافیایی نمونه‌های موردی بررسی‌شده در مطالعات منتخب

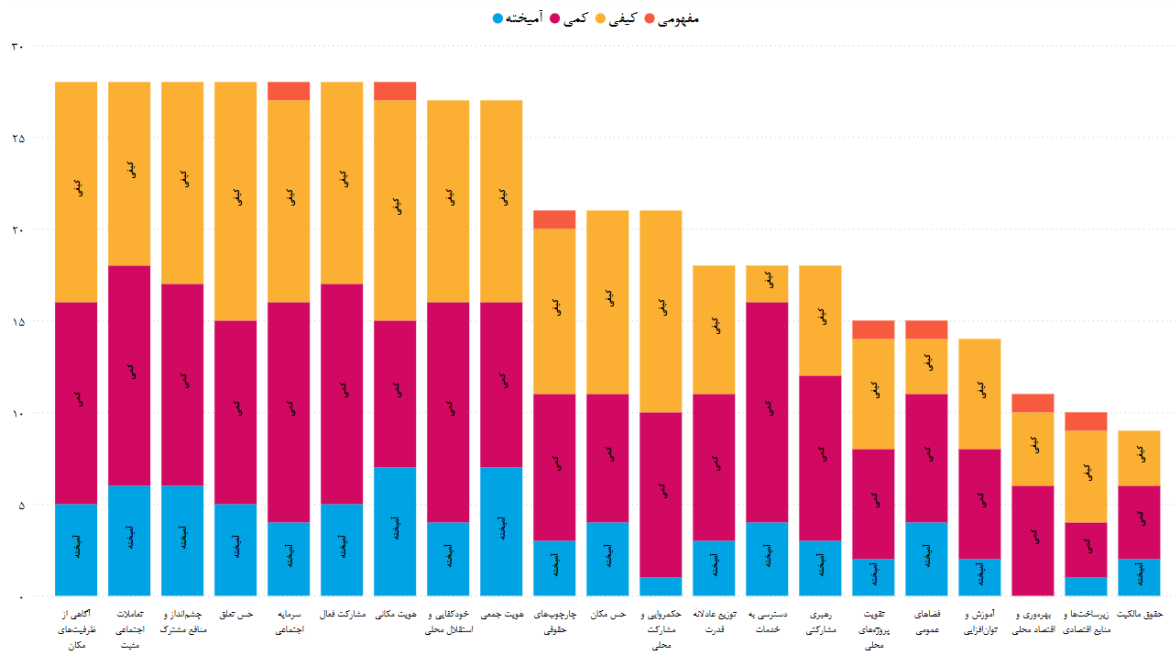
تحلیل توزیع حوزه مطالعات در شکل ۵ نشان می‌دهد که بیشترین تمرکز پژوهش‌ها (۲۲٪) به حوزه توانمندسازی و مشارکت محله‌ای به ویژه بر مولفه‌هایی مانند آگاهی از ظرفیت‌های مکان، مشارکت فعال، چارچوب‌های حقوقی و حکمروایی محلی اختصاص یافته است. حوزه گردشگری و میراث فرهنگی نیز با تمرکز بر مولفه‌هایی چون چشم‌انداز مشترک (۱۵.۴۴٪) و آگاهی از ظرفیت‌های مکان (۱۳.۶۷٪)، به عوامل اجتماعی و فرهنگی پرداخته است. مزایای اقتصادی حاصل از بهره‌وری محلی (۱۳.۰۴٪) نیز در این حوزه مورد توجه قرار گرفته‌اند. در مقابل، حوزه حفاظت از منابع و پایداری محیطی با کمترین سهم مطالعاتی (۶.۵۲٪)، بیشتر بر آگاهی از ظرفیت‌های مکان و حس مکان متمرکز بوده است. حوزه‌های دیگر مانند مکان‌سازی و هویت محلی (با تمرکز بر حس مکان و حس تعلق) (۸.۷۰٪)، بازآفرینی شهری (با تاکید بر تعاملات اجتماعی و حس تعلق) (۱۵.۴۴٪)، و توسعه اجتماع‌محور روستایی (با تمرکز بر چشم‌اندازهای مشترک) (۸.۷۰٪) و خودکفایی (۸.۳۳٪) نیز مورد توجه قرار گرفته‌اند، اما سهم آنها کمتر از حوزه‌های ذکر شده است. این توزیع ناهم‌هنگ نشان می‌دهد که مطالعات عمدتاً بر ابعاد اجتماعی و مشارکتی توانمندسازی محله‌ای و توسعه شهری متمرکز بوده‌اند، در حالی که ابعاد اقتصادی و محیطی کمتر مورد توجه قرار گرفته‌اند. این امر ممکن است به علت تمرکز عمده مطالعات در کشورهای توسعه‌یافته همچون آمریکا، کره شمالی و چین باشد. در مطالعات مربوط به ایران، نسبت به سایر مطالعات ابعاد اقتصادی و محیطی کمتر مورد توجه قرار گرفته‌اند. در حالی که در کشورهای در حال توسعه همچون ایران لازم است پژوهش‌ها به تلفیقی از عوامل ارتباط توانمندسازی و دلبستگی به مکان پرداخته و به تعاملات و دیالکتیک هم‌افزای میان آنها توجه ویژه‌ای داشته باشند. این رویکرد تلفیقی برای تحقق و اثربخشی طرح‌های توسعه اجتماع‌محور ضرورت دارد.

شکل ۵. سهم مولفه‌های تلفیق دلبستگی به مکان و توانمندسازی در حوزه‌های مختلف توسعه و برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی

تحلیل روش‌شناختی مطالعات بررسی شده بیانگر آن است که هر یک روش‌ها بر ابعادی از این مفاهیم متمرکز بوده است و جنبه‌ای از عوامل موثر بر این پدیده چندوجهی را روشن ساخته‌اند. تحقیقات کیفی با ابزارهای مصاحبه‌های عمیق و تحلیل محتوای زمینه‌گرا، به کشف ابعاد اجتماعی، ذهنی و هویتی پرداخته و سهم بیشتری در تبیین مفاهیمی مانند «حس تعلق» با سهم ۲۸.۲۱٪ داشته‌اند. در مقابل، رویکردهای کمی با طرح شاخص‌ها، پرسشنامه‌ها و مدل‌سازی عددی، تبیین جنبه‌هایی مانند «مشارکت فعال»، ۲۶.۰۹٪ و «چشم‌انداز مشترک» با ۳۳.۹۱٪ را فراهم آورده و تعمیم‌پذیری یافته‌ها را افزایش داده‌اند. روش‌های آمیخته کوشیده‌اند عمق و جزئیات روش‌های کیفی را با معیارهای رویکرده کمی در هم آمیزند و تصویری جامع‌تر از سازوکارهای ارتباط ارائه دهند. بررسی نظام‌مند این مطالعات نشان می‌دهد که انتخاب تکنیک‌های مختلف (مانند مصاحبه نیمه‌ساختارمند یا پرسشنامه بسته) بر نوع و عمق یافته‌ها اثرگذار است؛ به‌طوری‌که در پاره‌ای موارد، استفاده از رویکرد صرفاً کمی، ابعاد ظریف مفهومی و غیرقابل تقلیل به کمیات دلبستگی مکانی را نادیده گرفته، یا روش‌های کیفی، ایده‌های منحصر به فردی را بیان می‌کنند که امکان مقایسه و تعمیم را با محدودیت مواجه می‌سازد. به‌طور کلی، در مطالعات ایران روش‌های کمی غالب بوده و عمدتاً از مدل‌سازی معادلات ساختاری استفاده شده است، درحالی‌که در کشورهای غربی تمایل بیشتری به روش‌های کیفی و آمیخته وجود داشته است. این تفاوت می‌تواند ناشی از ترجیحات پژوهشی، دسترسی به داده‌ها، یا سنت‌های علمی متفاوت باشد.

با وجود تنوع روش‌شناختی، کاستی‌ها و چالش‌های نظری چشمگیری در بدنه پژوهشی مشاهده می‌شود. نخست، در سطح مفهومی، نبود تعریف استاندارد و اجماعی از «توانمندسازی» و «دلبستگی مکانی» باعث شده است تا نتایج برخی تحقیقات، به‌ویژه در مطالعات کیفی کمتر قابل قیاس باشند. دوم، در سطح روش‌شناختی، تلفیق ناکافی بین ابزارهای کمی و کیفی سبب شده بعضی پژوهش‌ها تنها بر سویه خاصی (مولفه‌های عاطفی یا کارکردی) تمرکز کنند. همچنین، به‌کارگیری شاخص‌های عمومی در پژوهش‌های کمی ممکن است برخی ظرفیت‌های فرهنگی و زمینه‌محور این مفاهیم را کمرنگ نماید. از این رو، توصیه می‌شود در پژوهش‌های آتی، از چارچوب‌های مفهومی یکپارچه و روش‌های آمیخته پیشرفته (نظیر طراحی اکتشافی-تبیینی یا روش‌های همزمان) استفاده شود تا از یک سو با عمق‌بخشی به ابعاد هویتی و اجتماعی، و از سوی دیگر با دقت کمی، نتایجی چندوجهی حاصل گردد. علاوه بر آن، تحلیل زمینه و بافتار فرهنگی-اجتماعی و نظام‌ها و ساختار قدرت حاکم بر هر بستر و زمینه خاص می‌تواند تبیینی معنادارتر از دلبستگی مکانی به دست دهد و تأثیر واقعی فرایندهای توانمندسازی را آشکار سازد.

شکل ۸ سهم روش‌های تحقیق در شناسایی عوامل و مولفه‌های تلفیقی توانمندسازی و دلبستگی به مکان

مکانیسم اثر و تبیین روابط مولفه‌های سازنده توانمندسازی و دلبستگی مکان

یافته‌های تحلیل محتوای کیفی، مکانیسم‌هایی را در سه سطح و ساختار اصلی حکمرانی، عملکردی و شناختی نمایان می‌سازد؛ که نقش محوری استراتژی‌های توانمندسازی به عنوان یک فرآیند چندبعدی، بر دلبستگی به مکان و همچنین نقش مولفه‌های دلبستگی مکانی در توانمندسازی و به تبع آن، عاملیت و خودکفایی جامعه را تبیین می‌کند. هریک از این ساختارها، جنبه‌های مختلف محتوایی و رویه‌ای ارتباط‌دهنده فرآیندهای توانمندسازی و دلبستگی را در مکانیسم‌های اثر روانشناختی، اجتماعی، اقتصادی و محیطی (ساختار عملکردی)، سیاسی-حقوقی (ساختار حکمرانی)، و ظرفیت‌سازی آموزش (ساختار شناختی)، تبیین می‌کنند. ارتباط مفاهیم را می‌توان در مولفه‌های مشارکت، حس تعلق، هویت مکانی، خودکفایی محلی، توسعه تعاملات اجتماعی، سرمایه اجتماعی در مکانیسم اجتماعی؛ مولفه‌های بهره‌وری و اقتصاد محلی، زیرساخت‌ها و منابع اقتصادی در مکانیسم اقتصادی؛ کیفیت فضاهای عمومی، حس مکان، دسترسی به خدمات، تقویت پروژه‌های محلی در عوامل محیطی و کالبدی؛ مولفه‌های حکمرانی و مشارکت محلی، رهبری مشارکتی، چارچوب‌های حقوقی، توزیع عادلانه قدرت، حقوق مالکیت در مقوله سیاسی-حقوقی و مولفه‌های آگاهی از ظرفیت‌های جامعه، منافع مشترک، آموزش و توان‌افزایی در مکانیسم ظرفیت‌سازی آموزش به عنوان عوامل اصلی هم‌افزایی و اثرگذاری جستجو کرد.

ساختارهای حکمرانی و سطح کلان معمولاً بیگانه‌کننده هستند؛ یعنی در ارائه معنا و هویت به وجوه فردی و ساخت شناختی کمک بسیاری نمی‌کنند. احساس تعهد، تعلق، رضایت و هویت مکانی در ساخت شناختی و عملکردی (که خود میانجی فرد و ساختارهای کلان است)؛ تحقق می‌یابند. این سه ساختار به انحاء مختلف با هم تعامل دارند، روابط برابر قدرت، شفافیت و اثربخشی مولفه‌های ساختار حکمرانی جهت کارکردهای سطح میانجی و ساختار عملکردی ضرورت دارد. مشارکت واقعی یا آنچه که توانمندسازی می‌نامیم و حس تعلق در عملکردهای اجتماعی، روانشناختی و اقتصادی سطح میانجی، بیش‌ترین سازکار ارتباطی را دارند. مکانیسم‌های اجتماعی، اقتصادی و محیطی ساختار عملکردی با میانجی‌گری هر دو جنبه دوگانه معنا و هویت در دلبستگی و قدرت در توانمندسازی، زمینه شناختی را جهت احساس هویت، معنا و ادراک عاملیت و کنترل تحت تاثیر قرار می‌دهند. این پویایی‌های اجتماعی، اقتصادی و محیطی بستر قدرت‌بخشی و زمینه آگاهی از ظرفیت‌های جمعی و چشم‌انداز مشترک را فراهم می‌آورد. درواقع ماهیت هویت مکان توسط آشنایی و تمایز شکل می‌گیرد، جوامعی که از ظرفیت‌ها، دارایی و منابع خود آگاه شده به‌ویژه در میان ساکنان با اقامت طولانی‌تر، ارتباط عاطفی عمیق با جامعه را ممکن می‌سازد. پیوندها و تعاملات اجتماعی و مشارکت در فضاهای عمومی می‌تواند به طور قابل توجهی بر دلبستگی مکان تأثیر بگذارد و ارتباطات عاطفی با محیط را تقویت کند. این عوامل، راه‌ها و شیوه‌های مختلف بهره‌مندی از ظرفیت و قدرت جوامع و مکان‌ها برای توسعه و تقویت دلبستگی مکانی و همچنین نقش پیوندهای عاطفی با جامعه و مکان را در توسعه استراتژی‌های توانمندسازی بیان می‌کنند.

جدول ۳: کدگذاری محوری و ابعاد و مولفه‌های موثر در روابط توانمندسازی و دلبستگی به مکان

ابعاد	مقوله‌ها	مولفه‌ها	کدهای باز	منابع
ساختار عملکردی	عوامل روانشناختی و اجتماعی	مشارکت فعال	۲۲	A1, A2, A3, A4, A5, A6, A7, A9, A10, A11, A12, A13, A14, A15, A16, A17, A18, A19, A23, A25, A26, A27, A28, A29, A30, A32, A33, A36, A37, A38, A39, A40, A41, A43, A44, A45, A46
		حس تعلق	۲۰	A2, A6, A7, A11, A14, A15, A16, A17, A18, A19, A20, A21, A23, A24, A25, A26, A27, A28, A29, A30, A32, A34, A35, A36, A37, A38, A39, A40, A42, A43, A44, A45, A46
		هویت جمعی	۱۸	A1, A2, A5, A6, A7, A8, A10, A11, A12, A13, A14, A15, A18, A19, A20, A21, A22, A23, A25, A26, A27, A28, A29, A31, A32, A33, A36
		خودکفایی و استقلال محلی	۱۸	A3, A4, A5, A7, A9, A10, A11, A12, A13, A14, A16, A17, A18, A19, A23, A24, A25, A26, A27, A28, A29, A30, A32, A33, A34, A37, A41
		تعاملات اجتماعی مثبت	۱۶	A1, A2, A3, A6, A7, A8, A9, A11, A12, A13, A18, A20, A21, A23, A25, A26, A27, A28, A29, A30, A31, A32, A33, A37, A38, A40, A41, A42, A43, A44, A45, A46
		سرمایه اجتماعی	۱۳	A2, A6, A7, A9, A10, A12, A13, A14, A15, A17, A18, A19, A21, A23, A24, A26, A27, A28, A29, A32, A33, A34, A37, A38, A40, A41, A42, A43, A44, A45, A46
	عوامل اقتصادی	بهره‌وری و اقتصاد محلی	۱۴	A1, A2, A9, A10, A11, A12, A17, A20, A24, A30, A43
		زیرساخت‌ها و منابع اقتصادی	۱۰	A7, A8, A14, A20, A24, A28, A30, A38, A42, A43
	عوامل محیطی و کالبدی	فضاهای عمومی	۱۶	A2, A3, A7, A9, A11, A15, A23, A23, A29, A32, A34, A36, A39, A40, A42, A43
		حس مکان	۱۳	A2, A3, A5, A6, A8, A13, A14, A15, A16, A17, A18, A19, A24, A25, A26, A28, A29, A30, A32, A35, A36, A37, A38, A39, A41, A42, A43
		دسترسی به خدمات	۸	A2, A3, A5, A6, A7, A11, A15, A23, A33, A36, A37, A38, A39, A40, A41, A42, A44, A45
		تقویت پروژه‌های محلی	۵	A4, A7, A10, A11, A13, A21, A22, A23, A30, A32, A36, A38, A40, A42, A43, A40, A41, A42, A46
ساختار حکمرانی	عوامل نهادی و حقوقی	حکمرانی و مشارکت محلی	۲۳	A2, A3, A6, A9, A11, A12, A13, A14, A16, A19, A20, A22, A23, A24, A28, A32, A35, A40, A41, A42, A46
		رهبری مشارکتی	۱۸	A10, A12, A16, A17, A18, A22, A23, A24, A28, A30, A31, A32, A35, A38, A39, A41, A42, A46
		چارچوب‌های حقوقی	۱۷	A4, A9, A10, A11, A12, A13, A14, A16, A21, A22, A23, A24, A28, A31, A32, A33, A35, A40, A42, A43, A46

ابعاد	مقوله‌ها	مؤلفه‌ها	کدهای باز	منابع
ساختار شناختی		توزیع عادلانه قدرت	۱۹	A1, A4, A6, A11, A12, A14, A16, A22, A25, A26, A28, A31, A32, A39, A41, A42, A44, A45
		حقوق مالکیت	۵	A7, A9, A12, A16, A17, A19, A30, A31, A39
	عوامل ذهنی و ادراکی	آگاهی از ظرفیت‌های مکان	۱۸	A1, A4, A6, A8, A9, A10, A11, A12, A13, A16, A17, A19, A20, A21, A22, A25, A26, A27, A28, A30, A31, A32, A33, A35, A36, A38, A40, A41, A42, A43
		چشم‌انداز و منافع مشترک	۱۵	A1, A3, A4, A5, A6, A7, A8, A10, A11, A12, A13, A14, A16, A17, A18, A19, A22, A23, A25, A26, A27, A28, A30, A31, A32, A33, A36, A37, A41, A42, A43, A44, A45, A46
		هویت مکانی	۱۶	A2, A5, A6, A10, A11, A12, A13, A14, A15, A19, A20, A21, A22, A23, A24, A25, A26, A27, A28, A29, A31, A32, A33, A36, A37, A38, A39, A43, A46
		آموزش و توان‌افزایی	۱۲	A1, A19, A21, A22, A24, A25, A26, A28, A30, A36, A37, A38, A40, A42

ساختار عملکردی (سطح میانجی):

ساختار عملکردی بر عوامل روان‌شناختی، اجتماعی، اقتصادی و محیطی تأکید دارد. اگر مکانیسم‌های ارتباطی در این سطح به‌طور موثری در سیاست‌های محلی به رسمیت شناخته شوند، افراد در سطح شناختی، احساس «هویت و تعلق» بیشتری به جامعه خواهند داشت، همچنین «عاملیت و قدرت» بیش‌تری نشان خواهند داد. در نبود فرآیندهای میانجی‌گر سطح عملکردی، نظم ساختار سیاسی از ارزش‌ها و واقعیت‌های زندگی جامعه منتزع می‌شود. در نتیجه، ساختارهای سیاسی و کلان امکان تحقق حکمرانی و مشارکت محلی و توزیع برابر قدرت را نداشته و از مشارکت فعال و توسعه حس تعلق میان جوامع محروم می‌گردد. مؤلفه‌ی مشارکت، حس تعلق، هویت مکانی، و انسجام اجتماعی را تقویت کرده و سرمایه اجتماعی جهت کاهش تعارضات و رسیدن به چشم‌انداز مشترک را افزایش می‌دهند، در این فرآیند توجه به منافع محلی و ارزش‌های ساکنان اهمیت دارد. توسعه زیرساخت‌های اقتصادی، همراه با ایجاد فضاهای عمومی و دسترسی به خدمات، نیازها و ضرورت‌های وابستگی مکانی را فراهم می‌کنند. در غیاب فرآیندهای میانجی مؤثر، ساختارهای کلان از سطوح خرد و زندگی جوامع جدا شده و ارتباطات مشارکت و حس تعلق تضعیف می‌شود.

مکانیسم‌های اجتماعی و روان‌شناختی

توانمندسازی اجتماعی با ۳۹٪ بیش‌ترین توجه را در ادبیات پژوهشی به خود اختصاص داده است. این نشان‌دهنده اهمیت بالای عوامل اجتماعی در این مفاهیم است. عمده مطالعات مشارکت فعال را از طریق تشکیل گروه‌های اجتماعی، توسعه روابط اجتماعی (Colacios et al, 2020; Abdul Halim et al, 2017; Semm, 2011) و تقویت سرمایه اجتماعی، در افزایش انسجام اجتماعی و حس مسئولیت‌پذیری موثر می‌دانند (Sajadi & Vahedi Yeganeh, 2017; Miller, 2013; Baba et al, 2016; Stewart et al, 2019; Ellery & Ellery, 2019). علاوه بر این، حس تعلق به‌عنوان یکی از عوامل اساسی دلبستگی مکانی، با تقویت هویت جمعی، روابط محلی و حمایت اجتماعی، زمینه‌ساز دلبستگی اجتماعی و افتخار به هویت مکانی می‌گردد (Abdul Halim et al, 2017; Talò, 2017; Wanka, 2017). حس تعلق به عنوان چارچوبی برای گنجاندن طول اقامت، افتخار به محله و عدم تمایل به ترک مکان به‌عنوان مؤلفه موثر بر دلبستگی مکانی است (Lewicka, 2011; Trąbka, 2019)، با این حال، ادبیاتی در مورد مدت اقامت و توانمندسازی وجود ندارد. مدت اقامت احتمالاً بر تمایل به درگیر شدن با مکان و فرآیندهای توسعه تأثیر می‌گذارد (Lewicka, 2013). لذا تعهد به یک مکان، مشارکت در بهبود آن را نیز بیان می‌کند (Pretty, Chipuer, & Bramston, 2003).

مکانیسم‌هایی مانند همبستگی اجتماعی، حس تعلق از طریق فعالیت‌های فرهنگی و آگاهی جامعه از حقوقشان، به توانمندسازی منجر می‌شوند. ساکنانی که به یک مکان احساس تعلق می‌کنند، به مسائل محلی علاقه داشته و تعهد، دغدغه‌مندی و مسئولیت‌پذیری بیشتری نسبت به آن نشان می‌دهند که این موارد مقدمات ضروری مشارکت و از این طریق حس کنترل و توانش را فراهم می‌آورد (Sajadi & Ellery, 2019).

روانشناختی و اجتماعی (Khalid et al, 2019; Baba et al, 2016) و توانمندی ادراک شده از اقدامات توسعه را توضیح دهد (Strzelecka et al, 2017). ادراک و ارتباط با ارزش‌ها و فرهنگ مشترک، افتخار به تاریخ، فرهنگ یا محیط محلی و احساس پذیرش هویت مکانی ایشان از سوی سایر اعضای جامعه و برنامه‌ریزان، احساس اعتباریابی، معنی‌داری و اثرگذاری را تقویت می‌کند، این احساسات در ادامه به خوداثربخشی، خودارزشی و توانمندی کنترل وضعیت منتهی می‌شود.

همکاری در فرآیندهای توسعه منجر به ایجاد شبکه روابط و ارزش‌هایی می‌شود که درک متکثر از منفعت عمومی را به خیر مشترک رهنمون می‌سازد. این فرآیند با ایجاد انسجام اجتماعی و سرمایه اجتماعی (Mousavian et al, 2020; Hadafi, 2021)، به کاهش بیگانگی افراد با مکان و انزوای اجتماعی (Tsai, 2021) کمک می‌کند، اعتماد میان اعضای اجتماع و پیوندهای اجتماعی و مکانی را تحکیم می‌بخشد (Strzelecka et al, 2017; Stewart, et al, 2019; Eluwole et al, 2022). همبستگی که به روابط مثبت و اعتماد متقابل در جامعه اشاره دارد برای اقدام جمعی ضروری است (Abizadeh & Ghadimzadeh, 2023) و نشان‌دهنده توانایی جامعه برای حفظ یکپارچگی و کنترل تضادهای اجتماعی است.

تقویت پیوندهای اجتماعی از طریق فعالیت‌های گروهی باعث می‌شود افراد احساس همبستگی بیشتر و مشارکت مؤثرتری داشته باشند (Manzo & Perkins, 2006; Hadafi, 2021). فراگیری و همه‌شمولی از اصول محتوایی حاکم بر مشارکت بوده و درگیر شدن گروه‌های به حاشیه‌رانده شده را تضمین می‌کند (Eluwole et al, 2022; Abdul Halim et al, 2017)؛ و مانع از طرد طبقات محروم و گروه‌های حساس می‌شود. مکانیسم اجتماعی تأکید دارد که سرمایه اجتماعی رابطه بین فضاهای جمعی و مشارکت را وساطت می‌کند و اهمیت تعاملات مثبت و دلبستگی به اجتماع را در احساس توانمندی و خودکفایی جامعه توضیح می‌دهد. باین‌حال، برخی مطالعات نشان می‌دهد که میزان ارتباطات اجتماعی یا حضور در فعالیت‌های محلی ارتباط واضحی با توانمندسازی ندارد و توانمندی بیشتر تحت تأثیر درک محیط و اقدامات دیگران قرار دارد (Khalid et al, 2019). دلبستگی مکانی لزوماً مشارکت را افزایش نمی‌دهد (Dragouni & Fouseki, 2017)؛ از این رو دلبستگی مکانی و پیوندهای عاطفی با جامعه پیچیدگی بسیاری دارد و می‌تواند حتی با روابط اجتماعی سطحی معنا یابد. انسجام اجتماعی و مشارکت فعال، در عمده مطالعات به‌عنوان مؤلفه‌های کلیدی مرتبط با دلبستگی مکانی برای دستیابی به هدف توانمندسازی شناسایی شده است و بیش‌ترین سازکار ارتباط دو مفهوم را تبیین می‌نماید.

مکانیسم اثرگذاری عوامل اقتصادی

مکانیسم اقتصادی با سهم ۷٪ کمترین توجه را در ادبیات پژوهشی داشته است. بهره‌برداری از منابع محلی و ترویج خودکفایی برای توسعه اقتصادی، اجزای اساسی تقویت دلبستگی و مشارکت جامعه است که در منابع اندکی از مطالعات بررسی شده مورد توجه قرار گرفته است. توانمندسازی اقتصاد محلی به‌طور قابل‌توجهی بر بهره‌وری محلی، کاهش نابرابری‌ها و توزیع برابر قدرت تأثیرگذار است (Wijaya et al, 2020; Mousavian et al, 2020). زیرساخت‌ها و منابع اقتصادی، از طریق سرمایه‌گذاری‌های محلی و توسعه مهارت‌ها و خودکفایی (Aleshinloye et al, 2021; Khalid et al, 2019)، شرایط اقتصادی را بهبود می‌بخشد. آگاهی از مزایا و منافع اقتصادی طرح‌ها رابطه بین توانمندسازی و دلبستگی به مکان را با میانجیگری رفاه ساکنان توضیح می‌دهد (Eluwole et al, 2022) و تعهد و وفاداری به مکان را در پی خواهد داشت (Wilkinson & Quarter, 1995). کارآفرینی اجتماعی و آگاهی اقتصادی برای مدیریت موثر منابع محلی ضروری است و منجر به کاهش فقر و بهبود کیفیت زندگی می‌شود. آگاهی مالی، ظرفیت‌سازی جوامع و مدیریت منابع، کلیدی برای دستیابی به دلبستگی در توسعه محلی است. بسیج منابع اقتصادی نیز به عنوان ابزاری برای حس عاملیت و خوداثربخشی جامعه و مشارکت در تصمیم‌گیری‌های اقتصادی عمل می‌کند (Rantissi, 2024). افزایش اعتماد از نظر اقتصادی با کاهش هزینه‌ها و افزایش سطح خدمات منجر به ارتقای کلی رفاه می‌شود که وابستگی عملکردی به مکان را توضیح می‌دهد.

ارزش‌های تاریخی و فرهنگی مکان فرصتی برای توانمندی اقتصادی جوامع می‌باشند (Perkins et al, 1996; Strzelecka et al, 2017). بهره‌گیری میراث و حس مکان، در گردشگری می‌تواند منجر به تقویت حس تعلق و همچنین توانمندسازی مالی شود (Zhu, 2015). افزایش دانش و مهارت در کارآفرینی و سازماندهی جامعه عاملیت جامعه و خودکفایی محلی را در پی دارد (Suyanto et al, 2024). اقدامات جمعی برای بهره‌مندی از مزایای اقتصادی، می‌تواند پروژه‌های اجتماعی با ارزشی رغم بزند و رهبری اجتماعی و سرمایه اجتماعی را تقویت کند (Wilkinson & Quarter, 1995; Abizadeh & Ghadimzadeh, 2023). مشاوره مادی و بحث گروهی متمرکز، می‌تواند به جوامع کمک کند تا چالش‌ها و راه‌حل‌های محلی خود را شناسایی کنند، همچنین نگرش مثبت و مشارکت فعال را تقویت کند (Suyanto et al, 2024).

(et al, 2024; Shahihagh et al, 2024). توانمندسازی اقتصادی از طریق افزایش عاملیت اجتماعی و مشارکت در فرآیندهای تصمیم‌گیری محلی، حس ارزشمندی و دلبستگی به مکان را در جامعه ارتقا می‌دهد.

مکانیسم اثرگذاری عوامل محیطی و کالبدی

عوامل محیطی و کالبدی با سهم ۱۴٪ به فضاهای عمومی، زیرساخت‌ها و کیفیت محیط زندگی اشاره دارد. نقش این عوامل بر دلبستگی مکانی و توانمندسازی از مسیرهای مختلفی قابل تبیین است. یافته‌ها نشان می‌دهد که فضاهای عمومی و حس مکان، از طریق طراحی اجتماعی و تعامل محور، نه تنها کیفیت محیط زندگی را بهبود می‌بخشد، بلکه تعاملات اجتماعی و فرهنگی را نیز تقویت می‌کند (Abdul Lee & Blackford, 2020; Zhang et al, 2020). دسترسی به فضاهای عمومی متنوع و مناسب، احساس امنیت و رضایت از محیط را ارتقا داده و مشارکت اجتماعی را افزایش می‌دهد (Lee & Blackford, 2020; Zhang et al, 2020). توسعه فضاهای عمومی با کیفیت که تعاملات اجتماعی و تفریحی را تسهیل می‌کنند، می‌تواند به تقویت حس تعلق مکانی منجر شود (Lee & Blackford, 2020; Stewart et al, 2019; Abdul Halim et al, 2017; Adeli et al, 2022; Zhu, 2015).

حس مکان از طریق حفاظت از میراث فرهنگی، تقویت هویت مکانی و ایجاد پیوندهای عاطفی با محیط، در افزایش دلبستگی به مکان نقش بسزایی دارد (Semm, 2011; Maghsoodi Tilaki et al, 2024; Talò, 2017; Strzelecka et al, 2017; Colacios et al, 2020). هویت مکانی، خود نیز با ایجاد حس افتخار به مکان و تعهد به حفاظت و توسعه آن، تقویت اعتماد به نفس و توانایی حل مسائل محلی را به دنبال دارد (Martin, 2003). ارتباط با تاریخ و درک هویت فرهنگی مکان، به‌ویژه در محله‌های با زمینه تاریخی، موجب شکل‌گیری حس غرور و افتخار جمعی و اعتماد اجتماعی می‌شود (Maghsoodi Tilaki et al, 2024; Dragouni & Fouseki, 2017; Abdul Halim et al, 2017; Shackel, 2011; Semm, 2011; Abizadeh & Ghadimzadeh, 2023). آرمان‌های جامعه محرک اصلی انگیزه مشارکت هستند، تأکید بر شناخت و پذیرش ارزش‌ها و میراث مکان در برنامه‌ریزی؛ می‌تواند با دادن اعتبار هویت فرهنگی و پرورش احساس تعلق، جامعه را توانمند سازد. زمانی که توسعه از هویت محلی و اهداف شخصی حمایت می‌کند، اعضای جامعه مایل به همکاری با یکدیگر برای خیر مشترک هستند (Strzelecka et al, 2017). حس هویت و تعلق به مکان باعث افزایش اعتماد به نفس ساکنان می‌شود، که پیشگام توانمندسازی است. افراد توانمند دارای حس اعتماد به خود و دیگران هستند، لذا تعاملات اجتماعی با دیگران و همین‌طور برنامه‌ریزان و قدرت را منصفانه می‌یابند که این به نوبه خود می‌تواند همکاری و حمایت متقابل را میان ایشان تقویت کند، که این مهم‌ترین مولفه در دستیابی به توانمندسازی و تاب‌آوری اجتماعی است (Mousavian et al, 2020).

در نهایت، کارکردهای مکانی و پاسخگویی به نیازهای اساسی، رضایت از کیفیت دسترسی به امکانات و تنوع فرصت‌ها و فعالیت‌های ممکن برای ساکنان، وابستگی مکانی را تقویت می‌کند (Perkins et al, 1996; Strzelecka et al, 2017; Manzo & Perkins, 2006). بهبود دسترسی به خدمات و تقویت پروژه‌های محلی، امکان بهبود زیرساخت‌ها و بهره‌وری اقتصاد محلی (Baba et al, 2016; Khalid et al, 2019) در نتیجه توسعه دلبستگی را از طریق مولفه وابستگی به مکان ممکن می‌سازد (Stewart et al, 2019). همچنین با افزایش سرمایه‌های اجتماعی (Maghsoodi Tilaki et al, 2024; Strzelecka et al, 2017) و مشارکت (Talò, 2017)، زمینه‌ساز توسعه خودکفایی و استقلال محلی و حس تعلق میان ساکنین می‌شوند (Tsai, 2014). طراحی و بازسازی فضاهای عمومی، فراهم‌آوردن خدمات و امکانات رفاهی با تقویت تعاملات اجتماعی در محیط‌های مشترک، به ایجاد محلاتی پویا کمک می‌کند.

ساختار حکمرانی (سطح کلان)

این ساختار بر چارچوب‌های نهادی و سیاست‌گذاری‌های کلان متمرکز است که محیط و نحوه تعامل افراد و جوامع با مکان را تحت تأثیر قرار می‌دهد. مقوله عوامل «سیاسی و حقوقی» با مولفه‌هایی نظیر حکمروایی و مشارکت محلی، رهبری مشارکتی، چارچوب‌های حقوقی، توزیع عادلانه قدرت، و حقوق مالکیت، نشان‌دهنده اهمیت شفافیت در سیاست‌گذاری، تقویت مشارکت محلی، و حفظ حقوق جوامع است. این مولفه‌ها از طریق کاهش نابرابری‌ها، تقویت اعتماد به سیستم‌های حقوقی، و ایجاد قوانین عادلانه، زمینه‌ساز تقویت دلبستگی به مکان و توانمندسازی می‌شوند. چارچوب‌های نهادی و سیاست‌های کلان با تنظیم قواعد و مدیریت منابع به شکل عادلانه، شرایط بهینه‌ای را برای رشد اجتماعی و اقتصادی جامعه فراهم می‌سازند. ساختارهای کلان با تأکید بر شفافیت در سیاست‌گذاری و تصمیم‌گیری‌ها، مشارکت محلی و توزیع عادلانه قدرت، حس اعتماد بلندمدت، امنیت و مشروعیت را تقویت می‌کنند. مولفه‌هایی مانند حکمروایی، رهبری مشارکتی و حقوق مالکیت، با کاهش نابرابری‌ها و ارتقای دسترسی به منابع، توانمندسازی جامعه را ممکن می‌سازند. چارچوب‌های سیاسی و حقوقی با حمایت

از حقوق جمعی مانند حق مالکیت و مشارکت و همچنین تضمین شفافیت، پاسخگویی و اثربخشی فرآیندهای توسعه، حس دلبستگی به مکان را تقویت می‌کنند. این ساختارها با پیوند منافع اقتصادی، اجتماعی و محیطی افراد به برنامه‌های کلان، اهداف فردی و جامعه را همراستا ساخته و پیوند میان توانمندسازی و دلبستگی به مکان را در سطوح میانی و فردمحور ممکن می‌سازند.

مکانیسم سیاسی و حقوقی

عوامل سیاسی و حقوقی با ۲۶٪ سهم قابل توجهی از یافته‌های پژوهش‌ها را دارد. توانمندسازی سیاسی اغلب در فرهنگ‌های دموکراتیک رخ می‌دهد که توزیع قدرت را تسهیل می‌کند و رهبری اجتماعی را ارتقا می‌دهد. مولفه‌های حکمروایی و مشارکت محلی، بر ضرورت شفافیت در تصمیم‌گیری‌ها، توزیع عادلانه قدرت و تنظیم روابط قدرت در جامعه تأکید دارد و این مسیر به مشارکت فعال و خودکفایی و استقلال محلی در فرآیندهای تصمیم‌گیری کمک می‌کنند (Madden, Shackel, 2011; Konduri & Lee, 2023; Ökten et al, 2021; Perkins et al, 1996; 2010). فضاهای حکمرانی با غلبه نخبگان به جای توانمندسازی و مشارکت واقعی، به بازتولید ساختارهای قدرت موجود می‌پردازند، که می‌تواند مانع از دلبستگی واقعی جامعه به مکان شود (Madden, 2010; Adeli et al, 2022). چارچوب‌های حقوقی شفاف با تأکید بر ایجاد فرآیندهای ارتباط واقعی میان دولت و جامعه محلی در تضمین عدالت اجتماعی و حمایت از گروه‌های به حاشیه رانده‌شده نقش حیاتی دارند (Stewart et al, 2019; Khalid et al, 2019; Eluwole et al, 2022). تقویت نهادهای محلی، بهبود نمایندگی و رهبری مشارکتی با تعریف روشن نقش‌ها و مسئولیت‌ها و فراهم آوردن امکان مشارکت معنادار (Madden, 2010)، موجب تقویت توانایی‌های جوامع در مدیریت منابع و پروژه‌ها می‌شود (Zhu, 2015; Konduri & Lee, 2023; Khalid et al, 2019). رهبری مشارکتی با توسعه مشارکت ساکنان بر فرآیندهای انگیزشی و توانمندسازی روانی تأثیر مثبت می‌گذارد (Ahn et al, 2022). دسترسی بهتر به مراکز اجتماعی و فضاهای عمومی، آگاهی سیاسی و مشارکت در سیاست‌های محلی را افزایش می‌دهد (Perkins et al, 1996). چارچوب‌هایی که امکان برگزاری جلسات و فعالیت‌های عمومی را فراهم می‌آورند، به افراد فرصت می‌دهند در فرآیندهای تصمیم‌گیری نقش بیشتری داشته باشند. فراهم آوردن جایگاه مدنی مشارکت و نقش فعال ایشان، احساس کنترل شخصی و اثربخشی را به دنبال دارد که با احساس اعتماد به نهادهای مدنی و تقویت هویت مکانی همراه خواهد بود (Strzelecka et al, 2017; Hadafi, 2021). افراد در مکان‌هایی که با هویت و ارزش‌های‌شان همسو است، احتمال بیشتری دارد که در تصمیم‌گیری‌های محلی مشارکت داشته باشند (Perkins et al, 1996). نظریات مکان به‌طور نظری دلبستگی را با حس ثبات و هویت محلی تبیین می‌کند، با این حال زمانی که ساختارهای حکمرانی تحت کنترل نخبگان قرار گیرد و نتوانند با تنوع و تکثر صدای جامعه هم‌راستا شوند، کاهش دلبستگی واقعی را به همراه دارد (Madden, 2010). دلبستگی به مکان زمانی تقویت می‌شود که حکمرانی واقعاً فراگیر و همه‌شمول باشد. اما محدودیت‌های بوروکراتیک، توانمندی جامعه برای خودتعیین‌گری و عاملیت را به یک فرآیند مدیریتی تبدیل و سرمایه‌گذاری عاطفی ساکنان در مکان خود را محدود می‌سازد. مولفه حقوق مالکیت، کمترین سهم ۲٪ را در تحقق توانمندسازی بدست آورد. با این حال مشارکت به شدت تحت تأثیر حقوق مالکیت قرار دارد (Ökten et al, 2021). در سکونتگاه‌های غیررسمی، سند مالکیت تنها ابزار قانونی برای داشتن حق مشارکت در فرآیندهای توسعه است. مسائل مرتبط با مالکیت، دسترسی محدود به اطلاعات طرح‌ها، ابهام در محتوای پروژه‌ها، تمرکز قدرت نزد نخبگان، همگی نگرش ساکنان نسبت به مشارکت در طرح‌ها را شکل می‌دهد (Ökten et al, 2021). اگرچه تمرکز بالا بر ابعاد سیاسی و حقوقی در مولفه‌های تبیین‌گر آن مشهود است، اما همان‌طور که در جدول ۲ دیده می‌شود، این موضوع در مطالعات بررسی‌شده در ایران در مقایسه با جوامع دیگر بسیار اندک مورد توجه قرار گرفته است.

ساختار شناختی (سطح فردی)

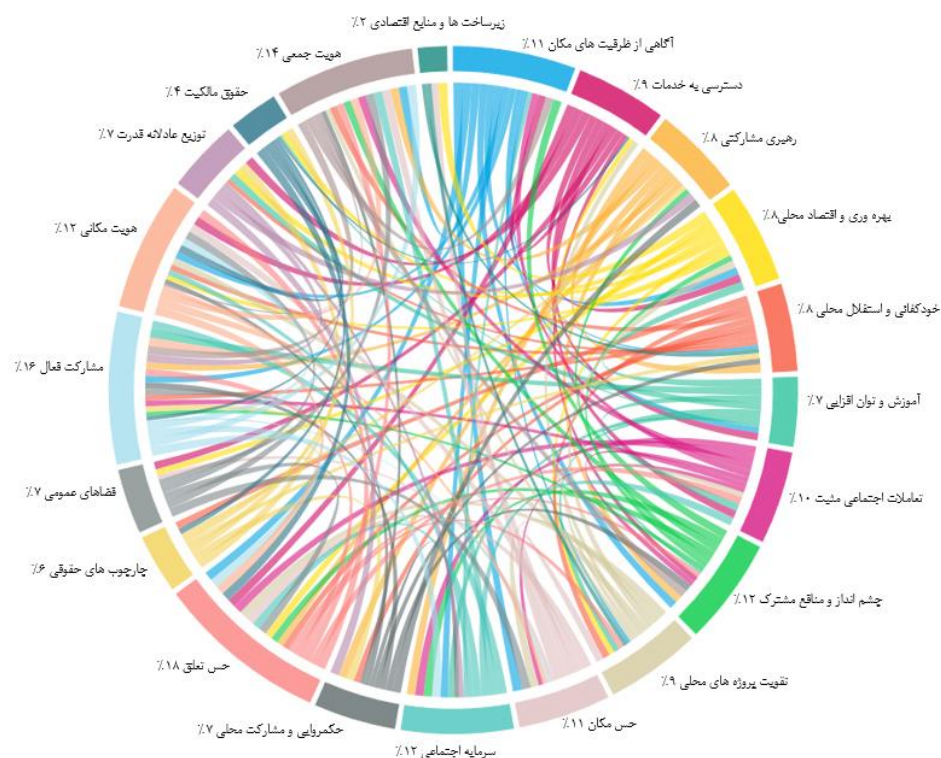
این ساختار بر ویژگی‌های شناختی، ذهنی و ادراکی تأکید دارد که در شکل‌گیری دلبستگی به مکان و احساس توانمندی نقش دارند. مقوله ظرفیت‌سازی و آموزش با مولفه‌هایی مانند هویت مکانی، آگاهی از ظرفیت‌های جامعه و چشم‌انداز و منافع مشترک به توانایی تحلیل محیط، شناسایی فرصت‌ها، و تقویت حس مسئولیت‌پذیری می‌پردازد. همچنین، آموزش و توان‌افزایی با تمرکز بر مهارت‌آموزی و ارتقای دانش فردی، ابزار لازم برای تعامل مؤثرتر با جامعه و مکانیسم‌های اجتماعی و اقتصادی را فراهم می‌آورد. این ساختار بر ایجاد ظرفیت جوامع متمرکز است و هدف از آن، تجهیز اعضای جامعه به مهارت و دانش لازم برای شناخت مکان، مشارکت مؤثر در ساختار حکمرانی و تأثیرگذاری بر فرآیندهای میانجی تصمیم‌گیری است.

مکانیسم ظرفیت‌سازی آموزش

ظرفیت‌سازی آموزش با سهم ۱۵٪، شامل آگاهی و ظرفیت‌های جامعه و آموزش مهارت‌ها و توان‌افزایی می‌باشد. افزایش آگاهی عمومی، تقویت ظرفیت‌های عمل، و آموزش مهارت‌های مدیریتی از طریق کارگاه‌ها و تیم‌های اقدام، به ارتقای توانایی‌های فردی و جمعی برای مشارکت فعال (Eluwole et al, 2022) و افزایش آگاهی تاریخی، فرهنگی و اجتماعی و مدیریت منابع محلی کمک می‌کند (Thurber, 2019). همچنین، منافع مشترک و آموزش مهارت‌ها از دیگر مؤلفه‌های کلیدی این مقوله هستند که از طریق حس مسئولیت‌پذیری، اعتماد به نفس و مهارت‌های مدیریتی، با ایجاد ظرفیت محلی، به شکل‌گیری جوامعی منسجم (Eluwole et al, 2022; Mulaphong, 2022; Zhang et al, 2020) و خودکفای منجر می‌شود (Mandell, 2010; Brinkman et al, 2017). اشتراک‌گذاری چشم‌اندازها و منافع مشترک، ارزش‌های جمعی و حس تعلق را توسعه می‌بخشند (Baba et al, 2016)؛ و به‌عنوان محرکی برای انگیزه میان اعضای جامعه عمل می‌کند. این فرآیند افراد را به بازتعریف رابطه خود با مکان هدایت می‌کند. زمانیکه اعضای جوامع از طریق مهارت‌های ضروری توانمند شوند و از قدرتی که بر منابع خود دارند آگاه شوند، به جامعه خود وابسته می‌شوند (Zhang et al, 2020) و حس تعلق و دلبستگی مکانی افزایش می‌یابد (Abdul Halim et al, 2017; Eluwole et al, 2022; Savari & Taheri, 2021). اگرچه آگاهی در تبیین ساختار شناختی و سطح فردمحور لازم است، اما بدون پیوندها و ساختارهای حمایتی در سطح میانجی، ناکافی است. همچنین، یک جامعه ممکن است ساختار حمایتی داشته باشد، اما بدون بسترسازی فعالیت‌های توانمندساز و آگاهی جامعه، توسعه‌ای که رهبری جامعه و خودکفایی و استقلال محلی را می‌سازد، بعید است رخ دهد.

حس تعلق در پیوندهای عملکردی و عاطفی ساکنان با فضاهای عمومی منعکس می‌شود و بر مشارکت و خودکفایی و استقلال محلی سطح میانجی تأثیر می‌گذارد (Lee & Blackford, 2020). زمانی که طراحی فضای عمومی منعکس‌کننده فرهنگ و تاریخ محلی است، افراد احساس پذیرش و ارتباط قوی‌تری با مکان خود داشته و هویت خود را در رابطه با مکان تعریف می‌کنند. حس عزت‌نفس و اقتدار اجتماعی ناشی از شناخت ارزش‌های فرهنگی و پذیرش آن توسط جامعه، توانمندی روانی را تقویت می‌کند. این موضوع منجر به احساس تعلق بیشتر به مکان می‌شود (Strzelecka et al, 2017; Abizadeh & Ghadimzadeh, 2023). اعضای یک جامعه هویت خود را از طریق به اشتراک گذاشتن و شناخت ارزش‌ها، پرورش احساس تعلق و ارتباط، که به هویت محلی آنها کمک می‌کند، اعمال می‌کنند (Carroll et al, 2022). دلبستگی به جامعه با احتمال بیشتر مشارکت در تصمیمات جمعی و ارتباطات مثبت با سایر اعضای جامعه مرتبط است که آگاهی از مسائل محلی، چشم‌اندازها و منافع جمعی را در پی دارد (Mulaphong, 2022; Rahnema & Razavi, 2012). پیوندهای قوی در نتیجه این تعاملات و مشارکت ایجاد شده و افراد درک عمیق‌تری از انسجام و همبستگی را تجربه می‌کنند (Thurber, 2019)، که دلبستگی اجتماعی را گسترش می‌دهد. وفاداری، تعهد و اشتیاق جامعه از اجزای دلبستگی هستند که منعکس‌کننده انگیزه حمایت از توسعه است (Mulaphong, 2022; Hadafi, 2021). این فرآیند در نهایت حس خودکارآمدی افراد را افزایش داده و جامعه را قادر می‌سازد تا در جهت نیازها و چشم‌انداز جمعی خود اقدام کنند. به‌طور کلی فرآیند افزایش ظرفیت برای عمل جمعی با ارتباطات عاطفی و اجتماعی ساکنان با مکان‌ها مرتبط است.

مکانیسم‌های اثر عوامل سازنده توانمندسازی و دلبستگی بر اساس تحلیل محتوای مطالعات، بسیار متکثر و پیچیده است. روابط میان مولفه‌ها در ابعاد مختلف در مطالعات ذکر شده است. روابط زوجی ارتباط مولفه‌های سازنده این عوامل در اشکال شماره ۷ و ۸ نشان داده شده است.

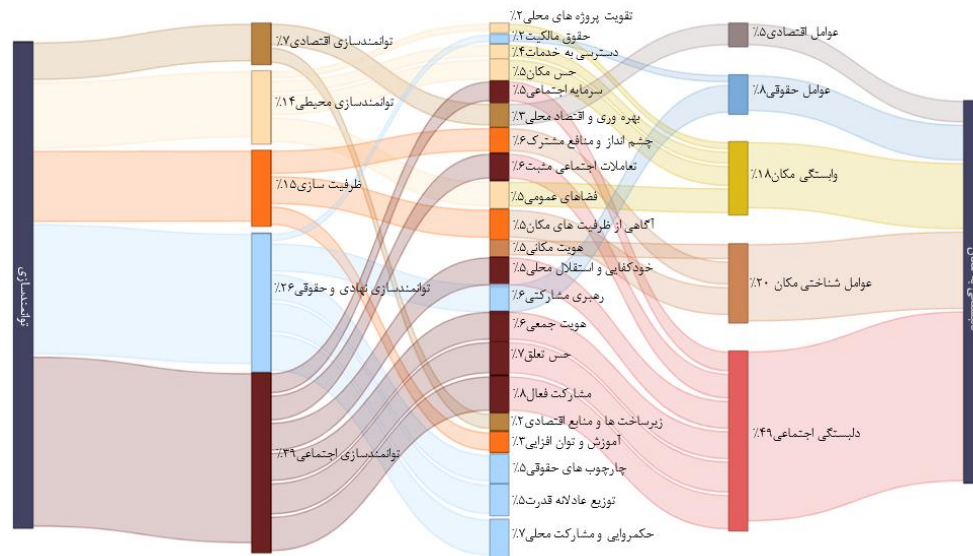
شکل ۷. میزان و روابط زوجی میان مولفه‌های سازنده دو مفهوم

تحلیل توزیع مقولات، نشان‌دهنده تمرکز مطالعات به ویژه پژوهش‌های داخلی بر ابعاد اجتماعی در سطح میانجی است، در حالی که ابعاد اقتصادی کمتر مورد توجه قرار گرفته‌اند. این توزیع ناهم‌هنگ می‌تواند منجر به نادیده گرفتن نقش حیاتی عوامل اقتصادی و محیطی در سازکار روابط توانمندسازی و دلبستگی و همچنین تحقق توسعه محلی شود و بیانگر لزوم توجه و پژوهش‌های متمرکز در زمینه توانمندسازی اقتصادی به ویژه در بستر محلات فرسوده و غیررسمی در جوامع کمتر توسعه یافته مانند ایران است. عوامل اقتصادی از ارکان اصلی توسعه اجتماع‌محور هستند و نادیده گرفتن آنها می‌تواند به شکاف‌های اجتماعی و تنزل دلبستگی جوامع منجر شود. علاوه بر این، کم‌توجهی به ظرفیت‌سازی و آموزش به عنوان یک عامل مترقی، می‌تواند منجر به ضعف توانمندسازی شناختی و کاهش انگیزش درونی و اثربخشی فرآیندهای مشارکت‌های جامعه شود.

اگرچه از منظر کمی مقالاتی که بر عوامل عملکردی تمرکز دارند، تعدد دارد. اما این به جهت تکرار و قرارگیری این واژگان در فرایندهای رایج برنامه‌ریزی و توسعه محلی است. نظم زبانی و گفتمان این مطالعات بر این مولفه‌ها متمرکز است و سازکار توانمندسازی و دلبستگی را از این مسیرهای پرتکرار نظری جستجو می‌کند. عمدتاً نقش قدرت و نابرابری در این فرآیند نادیده گرفته شده است، در حالی که روابط قدرت می‌توانند بر نحوه توزیع منابع و فرصت‌ها در جوامع محلی تأثیر بگذارند و در نتیجه دلبستگی مکان را نیز تحقق بخشیده یا ناممکن سازد. از سویی مطالعات بسیاری صرفاً بر ساختارهای حکمرانی و فرآیند مشارکتی متمرکز بوده، درحالی‌که حس تعلق، ظرفیت‌های محلی برای بسیج منابع و اقدامات جمعی را تقویت کرده و توانمندسازی روانشناختی و اجتماعی را تسهیل می‌کند. لذا اگرچه عوامل ساختاری و شناختی سهم کمتری از منابع را به خود اختصاص داده است. با نگاهی کیفی بر ضرورت توجه و اهمیت بازشناخت این مقولات بر موارد ساختاری در مقابل عوامل عملکردی و شناختی تأکید داشته‌اند. تأکید موضوعی بر این عوامل در منابع اندک نه به معنی عدم اهمیت آن، بلکه به معنی اهمیت موضوعی آن چیزی است که از گفتمان رایج موضوع توانمندسازی و دلبستگی مکانی طرد و کنار گذاشته شده است.

نقصان پژوهش‌ها و کمیابی مطالعات در بعد ساختاری و حکمرانی، با تأکید این منابع به لحاظ کیفی در مقایسه با عوامل دیگر جبران شده است. این تأکید را می‌توان به بیانی ورای ضرورت آن دانست؛ به این معنی که اگرچه ساختار عملکردی در روابط دلبستگی اجتماعی، حس تعلق، مشارکت و توانمندسازی ضرورت بسیاری دارد اما برای اثربخشی کافی نبوده و آنچه علاوه بر ضرورت، کفایت محتوایی را ممکن می‌سازد؛ توجه به ساختارهای حکمرانی و چارچوب‌های حقوقی جهت معنایابی مکانیسم‌های سطح میانی عملکردی و مشارکت اجتماعات

محلی است همچنین این مهم باید همراستا با فرآیندهای ظرفیت سازی آگاهی و آموزش که بعد شناختی و دنیای فرد که هسته اثرگذار اجتماع را می‌سازد، دنبال شود.

شکل ۱. روابط مولفه‌های اثرگذار در تحقق مفاهیم دلبستگی به مکان و توانمندسازی

تحلیل عمیق‌تر داده‌ها نشان می‌دهد که مکانیسم‌های اثر توانمندسازی و دلبستگی مکانی، ترکیبی از عوامل روان‌شناختی، اجتماعی و ساختاری هستند. روابط بین مولفه‌های مختلف این دو مفهوم در قالب سه ساختار اصلی شناختی، عملکردی و حکمرانی تبیین می‌شود. این ساختارها به ترتیب با باورهای شناختی، کارکردها و ساختارهای اجتماعی، اقتصادی و محیطی و چارچوب‌های حقوقی و سیاسی نظم یافته و تعریف می‌شوند و در نهایت دیالکتیک هم‌افزای توانمندسازی و دلبستگی به مکان در این ساختارها می‌تواند برنامه‌ریزی و توسعه محلی را ارتقاء دهد.

از سویی تحقق اثربخشی مشارکت، در گرو افزایش انگیزه درونی، ظرفیت، عاملیت و توانش اعضای جامعه است. تغییر ساختار شناختی افراد از طریق آموزش و آگاهی، نه تنها مشارکت عاملانه در تغییر مکان‌ها را ممکن می‌سازد، بلکه نگرش مثبت به خود و مکان را نیز تقویت می‌کند. باور به اثربخشی، هویت مکانی و حس افتخار به مکان را ممکن ساخته و افراد را قادر می‌سازد تا مکان را با نیازها و منافع جمعی هماهنگ سازند که این امر در وابستگی مکانی مؤثر است. همسویی رویه‌های عمل برنامه‌ریزی با اصول توانمندسازی در ساختارهای حکمرانی، امکان گسست در تمرکز قدرت، بازتوزیع آن و روابط عادلانه را فراهم آورده و اثربخشی توانمندسازی و دلبستگی جوامع را ممکن می‌سازد. این روابط ساختاری در نهایت در چرخه‌ای احساس تعلق، مشارکت، مسئولیت‌پذیری، سرمایه اجتماعی و دلبستگی به مکان را در میان اعضای جامعه تقویت می‌کند

نتیجه‌گیری

این پژوهش به بررسی مکانیسم‌های ارتباط‌دهنده میان توانمندسازی و دلبستگی به مکان پرداخته و نشان داده است که این دو مفهوم در سه سطح شناختی، عملکردی و حکمرانی به هم مرتبط هستند. سطح شناختی، به ظرفیت‌سازی، افزایش آگاهی و آموزش در خصوص منابع محلی و حقوق اجتماعی اشاره دارد و نقش کلیدی در ایجاد حس تعلق و هویت مکانی ایفا می‌کند. سطح عملکردی، به عوامل روان‌شناختی، اجتماعی، اقتصادی و محیطی مرتبط است و شامل مشارکت فعال، خودکفایی و استقلال محلی و سرمایه اجتماعی می‌شود. سطح ساختاری، چارچوب‌های حقوقی، تنظیم روابط قدرت و حکمرانی محلی را در برمی‌گیرد و بر شفافیت، عدالت اجتماعی و تضمین توزیع عادلانه قدرت تأکید دارد. یافته‌ها به وضوح نشان می‌دهد که این سه سطح می‌توانند به توسعه و تقویت یکدیگر و در نتیجه ارتقای فرآیندهای توسعه محلی کمک کنند. نظریه مبادله اجتماعی، دلبستگی و توانمندسازی برای درک مکانیسم‌های ارتباط‌دهنده دو مفهوم که به حمایت و مشارکت ساکنین کمک می‌کند، به کار گرفته شده است. توانمندسازی از طریق تقویت مشارکت فعال وانسجام اجتماعی، دلبستگی مکانی را در جوامع محلی افزایش می‌دهد. از سویی هویت مکانی و حس تعلق با فراهم آوردن معنا و چشم‌انداز مشترک، محرکی برای حضور جامعه در رویه‌های

مشارکتی و توانمندسازی است. این فرآیندها به پیوندهای اجتماعی و فرهنگی میان افراد و مکان‌ها عمق بخشیده و نقش مؤثری در کاهش نابرابری‌های اجتماعی ایفا می‌کنند.

یافته‌های پژوهش بر نقش توانمندسازی در تقویت دلبستگی به مکان و بالعکس تأکید دارد و نشان می‌دهد که درک و فهم سازکار روابط این دو مفهوم در فرآیندهای توسعه محلی نقش محوری و راهبردی دارد. توانمندسازی با افزایش عزت نفس، اعتماد به نفس و هویت مکانی، به حمایت از پروژه‌های محلی و توسعه دلبستگی منجر می‌شود. تبیین ساختارهای تحلیلی روابط این مفاهیم که هدف عمده برنامه‌های توسعه در سطح محلی است، چارچوبی ارائه می‌دهد که بر لزوم رویکردهای جامع و بین‌رشته‌ای در سیاست‌گذاری شهری تأکید دارد. چالش‌ها و موانع عدم تحقق توانمندسازی و دلبستگی مکانی در نبود نگرش یکپارچه در این سه ساختار و روابط میان این سطوح قابل فهم است. در جوامع کمتر توسعه یافته، عدم توجه به ساختارهای حکمرانی و روابط قدرت، توزیع نابرابر اشکال مختلف آن منجر به چالش‌هایی مانند عدم شفافیت، نابرابری، تبعیض ساختاری و فقدان مشارکت واقعی می‌شود، لذا توانمندسازی و دلبستگی مکانی باید در تعامل با ساختارهای کلان و عملکردهای مختلف محلی جستجو شود. این چارچوب تبیین شده در پژوهش حاضر از طریق تعامل سازنده بین ابعاد روانشناختی، اجتماعی، محیطی، اقتصادی و سیاسی، موجب افزایش دلبستگی و ظرفیت اجتماع برای اقدامات اثربخش در توسعه محلی می‌شود. سرمایه اجتماعی، هویت مکانی و مشارکت فعال به عنوان مؤلفه‌های کلیدی در تغییر عملکرد ساختارهای اجتماعی و دستیابی به این اهداف ضروری هستند. همچنین، توسعه چارچوب‌های نظری و عملی جامع که توانمندسازی و دلبستگی به مکان را به عنوان عناصری مکمل در محتوا و رویه در نظر می‌گیرند، می‌تواند در تقویت توسعه همه‌جانبه و دلبستگی به مکان مؤثر باشد. اگرچه این چارچوب با بررسی مطالعات و تجربیات داخلی به دنبال بیانی خاص در مکانیسم‌های تعامل توانمندسازی و دلبستگی مکانی جهت تحلیل طرح‌های توسعه محلی بوده است. اما تحقیقات نگارندگان در این حوزه‌ها حاکی از آنست که به علت متغیرهای بسیار دخیل در این مفاهیم، چارچوبی بومی و جامع نیز قابلیت تعمیم‌پذیری محدودی در مناطق مختلف ایران دارد. تحلیل این سطوح و لایه‌های ارتباطی با توجه به ویژگی‌های شهری، تفاوت‌های فرهنگی و زمینه محیطی هر بافتاری، به اشکالی متنوع و متکثر ظهور خواهد یافت. لذا پیشنهاد می‌شود پژوهش‌های آتی بر بررسی تعاملات این ساختارها در بستری انضمامی و توجه به جزئیات فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی و محیطی زمینه توجه داشته باشند.

References

- Abdul Halim, S., & Ishak, N. A. (2017). Examining Community Engagement in Heritage Conservation Through Geopark Experiences from The Asia Pacific Region. *Kajian Malaysia*, 35, 11–38. Doi: [10.21315/km2017.35.suppl.1.2](https://doi.org/10.21315/km2017.35.suppl.1.2)
- Abizadeh, E. and Ghadimzadeh, S. (2023). Utilization of social capital for meaning-based conservation of historical-cultural places. *Interdisciplinary Studies in the Humanities*, 16(1), 67-91. (In Persian) Doi: [10.22035/isih.2024.5144.4919](https://doi.org/10.22035/isih.2024.5144.4919)
- Adeli, Z., Roshanaie, S. and Yazdanpanah Shahabadi, M. R. (2022). Investigating the Effect of the Role of Actors in Placemaking and Shaping Place Attachment (Case Study: Islamshahr). *Urban Economics and Planning*, 3(4), 148-163. (In Persian) Doi: [10.22034/uep.2022.368707.1300](https://doi.org/10.22034/uep.2022.368707.1300)
- Ahn, Y.-j., & Bessiere, J. (2022). The Role of Participative Leadership in Empowerment and Resident Participation. *Sustainability*, 14, 11223. Doi: [10.3390/su141811223](https://doi.org/10.3390/su141811223)
- Aleshinloye, K. D., Woosnam, K. M., Tasci, A. D., & Ramkissoon, H. (2021). Antecedents and Outcomes of Resident Empowerment through Tourism. *Journal of Travel Research*, 61, 656–673. Doi: [10.1177/0047287521990437](https://doi.org/10.1177/0047287521990437)
- Alonso-Vazquez, M., Packer, J., Fairley, S., & Hughes, K. (2018). The role of place attachment and festival attachment in influencing attendees' environmentally responsible behaviours at music festivals. *Tourism Recreation Research*, 44, 91–102. Doi: [10.1080/02508281.2018.1545393](https://doi.org/10.1080/02508281.2018.1545393)
- Ani, F., Ramlan, N., Yusoff, R., & Damin, Z. A. (2018). Measuring the level of participation and its relationship with psychological empowerment through community based organisation (CBO) activities. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, 8(8), 647-658. Doi: [10.6007/IJARBS/V8-I8/4621](https://doi.org/10.6007/IJARBS/V8-I8/4621)
- Anton, C. E., & Lawrence, C. (2016). The relationship between place attachment, the theory of planned behaviour and residents' response to place change. *Journal of Environmental Psychology*, 47, 145–154. Doi: [10.1016/j.jenvp.2016.05.010](https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2016.05.010)
- Arnstein, S. R. (1969). A ladder of citizen participation. *Journal of the American Institute of planners*, 35(4), 216-224. Doi: [10.1080/01944366908977225](https://doi.org/10.1080/01944366908977225)

- Asadi, H., Naghibi, F. and Abedini, A. (2022). Analysis of the Relationship between Social Stability and Spatial Attachment of Residents of the Historical Context of Urmia. *Geographical Urban Planning Research (GUPR)*, 9(4), 1009-1031. (In Persian) URL: https://jurbangeo.ut.ac.ir/article_84747.html?lang=en
- Baba, C., Kearns, A., McIntosh, E., Tannahill, C., & Lewsey, J. (2016). Is empowerment a route to improving mental health and wellbeing in an urban regeneration (UR) context? *Urban Studies*, 54, 1619–1637. Doi: [10.1177/0042098016632435](https://doi.org/10.1177/0042098016632435)
- Behzadi, S. and Jalilisadrabad, S. (2023). An Investigating into the Role of Facilitation and Local Development Offices in Empowering Development of Target Areas (Case Study: Naserkhosrow Neighborhood of Isfahan). *Geography and Urban Space Development*, 10(1), 157-174. (In Persian) Doi: [10.22067/jgusd.2022.73750.1141](https://doi.org/10.22067/jgusd.2022.73750.1141)
- Berger, P. L., & Neuhaus, R. J. (2021). To empower people: The role of mediating structures in public policy. In *The nature of the nonprofit sector*. 350–361. Routledge. URL: <https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9780367696559-32/empower-people-role-mediating-structures-public-policy-peter-berger-richard-john-neuhaus>
- Boley, B. B., & McGehee, N. G. (2014). Measuring empowerment: Developing and validating the resident empowerment through tourism scale (RETS). *Tourism Management*, 45, 85–94. Doi: [10.1016/j.tourman.2014.04.003](https://doi.org/10.1016/j.tourman.2014.04.003)
- Breton, M. (1994). On the meaning of empowerment and empowerment-oriented social work practice. *Social Work with Groups*, 17, 23–37. Doi: [10.1300/J009v17n03_03](https://doi.org/10.1300/J009v17n03_03)
- Bricker, K. S., & Kerstetter, D. L. (2000). Level of specialization and place attachment: An exploratory study of whitewater recreationists. *Leisure sciences*, 22(4), 233-257. Doi: [10.1080/01490409950202285](https://doi.org/10.1080/01490409950202285)
- Brinkman, E., Seekamp, E., Davenport, M. A., & Brehm, J. M. (2012). Community Capacity for Watershed Conservation: A Quantitative Assessment of Indicators and Core Dimensions. *Environmental Management*, 50, 736–749. Doi: [10.1007/s00267-012-9922-6](https://doi.org/10.1007/s00267-012-9922-6)
- Budruk, M., Thomas, H., & Tyrrell, T. (2009). Urban green spaces: A study of place attachment and environmental attitudes in India. *Society and Natural Resources*, 22(9), 824-839. Doi: [10.1080/08941920802628515](https://doi.org/10.1080/08941920802628515)
- Burholt, V. (2012). The Dimensionality of ‘Place Attachment’ for Older People in Rural Areas of South West England and Wales. *Environment and Planning A: Economy and Space*, 44, 2901–2921. Doi: [10.1068/a4543](https://doi.org/10.1068/a4543)
- Carroll, J. M., Gui, F., Gupta, S., & Kneare, T. (2022). Playful Meaning-Making as Prosocial Fun. *Future Internet*, 14, 288. Doi: [10.3390/fi14100288](https://doi.org/10.3390/fi14100288)
- CASP, C. (2018). CASP Qualitative Checklist. Available from: <https://casp-uk.net/casp-tools-checklists>
- Cheng, X., Zhong, W., & Li, D. (2021). Urban neighborhood self-governance and community attachment: Evidence from southwest China. *Cities*, 112, 103128. Doi: [10.1016/j.cities.2021.103128](https://doi.org/10.1016/j.cities.2021.103128)
- Chow, I. H. S. (2018). The mechanism underlying the empowering leadership-creativity relationship. *Leadership & Organization Development Journal*, 39(2), 202-217. Doi: [10.1108/LODJ-03-2016-0060](https://doi.org/10.1108/LODJ-03-2016-0060)
- Cohen, J. (1960). A coefficient of agreement for nominal scales. *Educational and psychological measurement*, 20(1), 37-46. URL: <https://cir.nii.ac.jp/crid/1573950400996786688>
- Colacios, R., Mendoza-Arroyo, C., & Anguelovski, I. (2020). Neighborhood reconstruction, community identity, and place attachment: mixed experiences from the mass social housing complex of Sant Cosme, Barcelona. URL: <https://api.semanticscholar.org/CorpusID:213005900>
- Cole, S. (2006). Cultural tourism, community participation and empowerment. *Cultural tourism in a changing world: Politics, participation and (re) presentation*, 89-103. Doi: [10.21832/9781845410452-008](https://doi.org/10.21832/9781845410452-008)
- Counted, V. (2016). Making Sense of Place Attachment: Towards a Holistic Understanding of People-Place Relationships and Experiences. *Environment, Space, Place*, 8, 7–32. Doi: [10.5840/esplace2016811](https://doi.org/10.5840/esplace2016811)
- Dragouni, M., & Fouseki, K. (2017). Drivers of community participation in heritage tourism planning: an empirical investigation. *Journal of Heritage Tourism*, 13, 237–256. Doi: [10.1080/1743873x.2017.1310214](https://doi.org/10.1080/1743873x.2017.1310214)
- Dragouni, M., & Fouseki, K. (2017). Drivers of community participation in heritage tourism planning: an empirical investigation. *Journal of Heritage Tourism*, 13, 237–256. Doi: [10.1080/1743873x.2017.1310214](https://doi.org/10.1080/1743873x.2017.1310214)
- Ellery, P. J., & Ellery, J. (2019). Strengthening Community Sense of Place through Placemaking. *Urban Planning*, 4, 237–248. Doi: [10.17645/up.v4i2.2004](https://doi.org/10.17645/up.v4i2.2004)
- Eluwole, K. K., Banga, C., Lasisi, T. T., Oztüren, A., & Kiliç, H. (2022). Understanding residents’ empowerment and community attachment in festival tourism: The case of Victoria Falls. *Journal of Destination Marketing & Management*, 23, 100674. Doi: [10.1016/j.jdmm.2021.100674](https://doi.org/10.1016/j.jdmm.2021.100674)
- Fried, M. (1963). Grieving for a lost home. In L. J. Duhl (Ed.), *The urban condition: People and policy in the metropolis*. 359-379. New York: Basic Books. URL: <https://psycnet.apa.org/record/1964-02500-000>

- Ghafoori, F. and ghalandarian, I. (2024). The Role Of Public Interest In The Renewal Of Masshad's Peri-Urban Fabric: A Study Of The Challenges Faced By Facilitation Offices. *Preipheral Urban Spaces Development*, 7(1). (In Persian) Doi: [10.22034/jpusd.2024.469488.1314](https://doi.org/10.22034/jpusd.2024.469488.1314)
- Gautam, V., & Bhalla, S. (2024). Exploring the relationships among tourism involvement, residents' empowerment, quality of life and their support for sustainable tourism development. *Journal of Cleaner Production*, 434, 139770. Doi: [10.1016/j.jclepro.2023.139770](https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2023.139770)
- Ghasemi, I., Kalantari, K. and Mohammadi Gharehghani, M. (2021). Analysis of Community-Based Empowerment Model in Villages of Makran Region in Iran. *Village and Development*, 24(2), 185-214. (In Persian) Doi: [10.30490/rvt.2020.343500.1238](https://doi.org/10.30490/rvt.2020.343500.1238)
- Gutierrez, L. M. (1990). Working with women of color: An empowerment perspective. *Social work*, 35(2), 149-153. Doi: [10.1093/sw/35.2.149](https://doi.org/10.1093/sw/35.2.149)
- Habibi, K., montazeri, Z., partovi, P. and asaadi, A. (2022). Applying the social contract approach to local empowerment with emphasis on the grounded theory method; Case study: Abkooh neighborhood of Mashhad. *Urban Planning Knowledge*, 6(1), 39-57. (In Persian) Doi: [10.22124/upk.2021.21015.1701](https://doi.org/10.22124/upk.2021.21015.1701)
- Hadafi, F. (2021). Place Attachment, Civic Engagement and Risk Preparedness (A case study of Bagmisheh, Tabriz). *The Journal of Community Development (Rural-Urban)*, 13(1), 285-313. (in Persian) Doi: [10.22059/jrd.2021.331097.668676](https://doi.org/10.22059/jrd.2021.331097.668676)
- Halpenny, E. A. (2010). Pro-environmental behaviours and park visitors: The effect of place attachment. *Journal of Environmental Psychology*, 30, 409–421. Doi: [10.1016/j.jenvp.2010.04.006](https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2010.04.006)
- Hannes, K., & Lockwood, C. (2011). *Synthesizing qualitative research: choosing the right approach*. John Wiley & Sons.
- Hay, R. (1998). Sense of place in developmental context. *Journal of environmental psychology*, 18(1), 5-29. Doi: [10.1006/jevvp.1997.0060](https://doi.org/10.1006/jevvp.1997.0060)
- Hernández, B., Hidalgo, M. C., & Ruiz, C. (2020). Theoretical and methodological aspects of research on place attachment. *Place attachment*, 94-110. URL: <https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9780429274442-6/theoretical-methodological-aspects-research-place-attachment-bernardo-hern%C3%A1ndez-carmen-hidalgo-cristina-ruiz>
- Hidalgo, M. C., & Hernandez, B. (2001). Place attachment: Conceptual and empirical questions. *Journal of Environmental Psychology*, 21(3), 273–281. Doi: [10.1006/jevvp.2001.0221](https://doi.org/10.1006/jevvp.2001.0221)
- Hosany, S., Prayag, G., Van Der Veen, R., Huang, S., & Deesilatham, S. (2016). Mediating Effects of Place Attachment and Satisfaction on the Relationship between Tourists' Emotions and Intention to Recommend. *Journal of Travel Research*, 56, 1079–1093. Doi: [10.1177/0047287516678088](https://doi.org/10.1177/0047287516678088)
- JORGENSEN, B. S., & STEDMAN, R. C. (2001). SENSE OF PLACE AS AN ATTITUDE: LAKESHORE OWNERS ATTITUDES TOWARD THEIR PROPERTIES. *Journal of Environmental Psychology*, 21, 233–248. Doi: [10.1006/jevvp.2001.0226](https://doi.org/10.1006/jevvp.2001.0226)
- Jorgensen, B. S., & Stedman, R. C. (2006). A comparative analysis of predictors of sense of place dimensions: Attachment to, dependence on, and identification with lakeshore properties. *Journal of environmental management*, 79(3), 316-327. Doi: [10.1016/j.jenvman.2005.08.003](https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2005.08.003)
- Junot, A., Paquet, Y., & Fenouillet, F. (2018). Place attachment influence on human well-being and general pro-environmental behaviors. *Journal of Theoretical Social Psychology*, 2, 49–57. Doi: [10.1002/jts5.18](https://doi.org/10.1002/jts5.18)
- Kasarda, J. D., & Janowitz, M. (1974). Community attachment in mass society. *American sociological review*, 328-339. Doi: [10.2307/2094293](https://doi.org/10.2307/2094293)
- Khalid, S., Ahmad, M. S., Ramayah, T., Hwang, J., & Kim, I. (2019). Community Empowerment and Sustainable Tourism Development: The Mediating Role of Community Support for Tourism. *Sustainability*, 11, 6248. Doi: [10.3390/su11226248](https://doi.org/10.3390/su11226248)
- Kieffer, C. H. (1984). Citizen empowerment: A developmental perspective. *Prevention in human services*, 3(2-3), 9-36. Doi: [10.1300/J293v03n02_03](https://doi.org/10.1300/J293v03n02_03)
- Konduri, S., & Lee, I.-H. (2023). Rethinking Sense of Place Interpretations in Declining Neighborhoods: The Case of Ami-dong Tombstone Cultural Village, Busan, South Korea. *Societies*, 13, 30. Doi: [10.3390/soc13020030](https://doi.org/10.3390/soc13020030)
- Kyle, G. T., Mowen, A. J., & Tarrant, M. (2004). Linking place preferences with place meaning: An examination of the relationship between place motivation and place attachment. *Journal of Environmental Psychology*, 24, 439–454. Doi: [10.1016/j.jenvp.2004.11.001](https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2004.11.001)
- Kyle, G., & Chick, G. (2007). The Social Construction of a Sense of Place. *Leisure Sciences*, 29, 209–225. Doi: [10.1080/01490400701257922](https://doi.org/10.1080/01490400701257922)
- Kyle, G., Graefe, A., & Manning, R. (2005). Testing the Dimensionality of Place Attachment in Recreational Settings. *Environment and Behavior*, 37, 153–177. Doi: [10.1177/0013916504269654](https://doi.org/10.1177/0013916504269654)

- Kyle, G., Graefe, A., Manning, R., & Bacon, J. (2003). An Examination of the Relationship between Leisure Activity Involvement and Place Attachment among Hikers Along the Appalachian Trail. *Journal of Leisure Research*, 35, 249–273. Doi: [10.1080/00222216.2003.11949993](https://doi.org/10.1080/00222216.2003.11949993)
- La Guardia, J. G., Ryan, R. M., Couchman, C. E., & Deci, E. L. (2000). Within-person variation in security of attachment: A self-determination theory perspective on attachment, need fulfillment, and well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*, 79, 367–384. Doi: [10.1037/0022-3514.79.3.367](https://doi.org/10.1037/0022-3514.79.3.367)
- Lee, J., & Blackford, B. (2020). Does Placemaking Lead to a Resident's Greater Place Dependence and Place Identity in Rural Communities? Empirical Evidence in Indiana. *State and Local Government Review*, 52, 71–88. Doi: [10.1177/0160323x20979698](https://doi.org/10.1177/0160323x20979698)
- Lewicka, M. (2011). Place attachment: How far have we come in the last 40 years? *Journal of Environmental Psychology*, 31, 207–230. Doi: [10.1016/j.jenvp.2010.10.001](https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2010.10.001)
- Lewicka, M. (2013). Place inherited or place discovered? Agency and communion in people-place bonding. *Estudios de Psicología*, 34, 261–274. Doi: [10.1174/021093913808295154](https://doi.org/10.1174/021093913808295154)
- Liu, Y., & Cheng, J. (2016). Place Identity: How Tourism Changes Our Destination. *International Journal of Psychological Studies*, 8, 76. Doi: [10.5539/ijps.v8n2p76](https://doi.org/10.5539/ijps.v8n2p76)
- Lord, J., Ochocka, J., Czarny, W., & MacGillivray, H. (1998). Analysis of change within a mental health organization: A participatory process. *Psychiatric Rehabilitation Journal*, 21(4), 327. URL: <https://psycnet.apa.org/buy/1998-07515-0016>
- Low, S. M., & Altman, I. (1992). Place Attachment. In *Place Attachment*. Springer US. Doi: [10.1007/978-1-4684-8753-4_1](https://doi.org/10.1007/978-1-4684-8753-4_1)
- Madden, A. (2010). The Community Leadership and Place-shaping Roles of English Local Government: Synergy or Tension? *Public Policy and Administration*, 25, 175–193. Doi: [10.1177/0952076709356861](https://doi.org/10.1177/0952076709356861)
- Maghsoodi Tilaki, M. J., & Farhad, S. (2024). A qualitative investigation of revitalisation efforts to foster residents' attachment in dilapidated neighbourhoods: Is identity a matter? *Journal of Urban Management*, 13, 639–656. Doi: [10.1016/j.jum.2024.07.003](https://doi.org/10.1016/j.jum.2024.07.003)
- Malek, Mandana, ANDALIB, ALIREZA, SAEDEH ZARABADI, ZAHRA SADAT, & MAJEDI, HAMID. (2020). Identifying and Modeling the Principles of Community Regeneration with a Social Sustainability Approach Drawing on the Delphi Method. *HOVIATESHAHR*, 14(43), 29-44. (In Persian) Doi: [10.30495/hoviatshahr.2020.16286](https://doi.org/10.30495/hoviatshahr.2020.16286)
- Mälgand, M., Bay-Mortensen, N., Bedkowska, B., Hansen, F. N., Schow, M., Thomsen, A. A., & Hunka, A. D. (2014). Environmental awareness, the Transition Movement, and place: Den Selvforsynende Landsby, a Danish Transition initiative. *Geoforum*, 57, 40–47. Doi: [10.1016/j.geoforum.2014.08.009](https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2014.08.009)
- Mandell, J. (2010). Picnics, participation and power: linking community building to social change. *Community Development*, 41, 269–282. Doi: [10.1080/15575330903548760](https://doi.org/10.1080/15575330903548760)
- Manzo, L. C., & Perkins, D. D. (2006). Finding Common Ground: The Importance of Place Attachment to Community Participation and Planning. *Journal of Planning Literature*, 20, 335–350. Doi: [10.1177/0885412205286160](https://doi.org/10.1177/0885412205286160)
- Martin, D. G. (2003). "Place-Framing" as Place-Making: Constituting a Neighborhood for Organizing and Activism. *Annals of the Association of American Geographers*, 93, 730–750. Doi: [10.1111/1467-8306.9303011](https://doi.org/10.1111/1467-8306.9303011)
- Masoudi, H. (2021). Social regeneration; Community-oriented spatial strategic planning in low-income neighborhoods. *Journal of engineering and construction management*, 6(1), 1-7. (In Persian) URL: https://www.jecm.ir/article_156224_en.html?lang=fa
- Mazumdar, S., & Mazumdar, S. (2004). Religion and place attachment: A study of sacred places. *Journal of Environmental Psychology*, 24, 385–397. Doi: [10.1016/j.jenvp.2004.08.005](https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2004.08.005)
- Mihaylov, N., & Perkins, D. D. (2014). Community place attachment and its role in social capital development. *Place attachment: Advances in theory, methods and applications*, 61. URL: https://www.researchgate.net/publication/287103163_Community_place_attachment_and_its_role_in_social_capital_development
- Miller, S. R. (2013). Legal Neighborhoods. *Harv. Envtl. L. Rev.*, 37, 105. URL: <https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/helr37&div=6&id=&page=>
- Moher, D., Liberati, A., Tetzlaff, J., & Altman, D. G. (2009). Preferred reporting items for systematic reviews and meta-analyses: the PRISMA statement. *BMJ*, 339, b2535–b2535. Doi: [10.1136/bmj.b2535](https://doi.org/10.1136/bmj.b2535)
- Moore, R. L., & Graefe, A. R. (1994). Attachments to recreation settings: The case of rail-trail users. *Leisure Sciences*, 16, 17–31. Doi: [10.1080/01490409409513214](https://doi.org/10.1080/01490409409513214)
- Mousavian, S. A., Zakerhaghighi, K. and Naghdi, A. (2020). The comparative survey of place attachment to improve social resilience (Cases study: Aghajani-Beyg, Motekhassesin and Hesar-e-Imam in Hamedan city). *Two Quarterly Journal of Contemporary Sociological Research*, 8(15), 37-66. (In Persian) Doi: [10.22084/csr.2019.15171.1413](https://doi.org/10.22084/csr.2019.15171.1413)

- Mulaphong, D. (2022). Citizen engagement in coproductive community services: examining the influence of community attachment, trust in the local government, and the leadership of local elected officials. *Community Development*, 54, 767–782. Doi: [10.1080/15575330.2022.2127155](https://doi.org/10.1080/15575330.2022.2127155)
- Ngulube, N. K., Tatano, H., & Samaddar, S. (2024). Factors Impacting Participatory Post-Disaster Relocation and Housing Reconstruction: The Case of Tsholotsho District, Zimbabwe. *International Journal of Disaster Risk Science*, 15, 58–72. Doi: [10.1007/s13753-024-00536-y](https://doi.org/10.1007/s13753-024-00536-y)
- Ökten, A. N., İnal-Çekiç, T., & Kozaman, S. (2021). Civic engagement in an informal settlement: Between the devil and deep blue sea. *Cities*, 112, 103110. Doi: [10.1016/j.cities.2021.103110](https://doi.org/10.1016/j.cities.2021.103110)
- Page, N., & Czuba, C. E. (1999). Empowerment: What is it. *Journal of extension*, 37, 1–5. URL: <https://archives.joe.org/joe/1999october/comm1.php>
- Perkins, D. D., & Zimmerman, M. A. (1995). Empowerment theory, research, and application. *American Journal of Community Psychology*, 23, 569–579. Doi: [10.1007/bf02506982](https://doi.org/10.1007/bf02506982)
- Perkins, D. D., Brown, B. B., & Taylor, R. B. (1996). The Ecology of Empowerment: Predicting Participation in Community Organizations. *Journal of Social Issues*, 52, 85–110. Doi: [10.1111/j.1540-4560.1996.tb01363.x](https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.1996.tb01363.x)
- Peterson, N. A., & Speer, P. (2000). Linking Organizational Characteristics to Psychological Empowerment. *Administration in Social Work*, 24, 39–58. Doi: [10.1300/j147v24n04_03](https://doi.org/10.1300/j147v24n04_03)
- Plunkett, D., Fulthorp, K., & Paris, C. M. (2019). Examining the relationship between place attachment and behavioral loyalty in an urban park setting. *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, 25, 36–44. Doi: [10.1016/j.jort.2018.11.006](https://doi.org/10.1016/j.jort.2018.11.006)
- Pretty, G. H., Chipuer, H. M., & Bramston, P. (2003). Sense of place amongst adolescents and adults in two rural Australian towns: The discriminating features of place attachment, sense of community and place dependence in relation to place identity. *Journal of Environmental Psychology*, 23, 273–287. Doi: [10.1016/s0272-4944\(02\)00079-8](https://doi.org/10.1016/s0272-4944(02)00079-8)
- Proshansky, H. M., Fabian, A. K., & Kaminoff, R. (1983). Place-identity: Physical world socialization of the self. *Journal of Environmental Psychology*, 3, 57–83. Doi: [10.1016/s0272-4944\(83\)80021-8](https://doi.org/10.1016/s0272-4944(83)80021-8)
- Rahnama, M. R. and Razavi, M. M. (2012). An Study of Sense of place Effect on Social Capital and Participation in Mashhad's Neighborhoods. *Journal of Fine Arts: Architecture & Urban Planning*, 17(2), 29-36. (In Persian) Doi: [10.22059/jfaup.2012.30157](https://doi.org/10.22059/jfaup.2012.30157)
- Ramkissoon, H., Weiler, B., & Smith, L. D. (2012). Place attachment and pro-environmental behaviour in national parks: the development of a conceptual framework. *Journal of Sustainable Tourism*, 20, 257–276. Doi: [10.1080/09669582.2011.602194](https://doi.org/10.1080/09669582.2011.602194)
- Rantissi, Y. A. (2024). Pemberdayaan Ekonomi Masyarakat dengan Literasi dan Pengelolaan Sumber Daya Lokal di Desa Perkebunan Maryke. *Jurnal Pengabdian Masyarakat Indonesia Sejahtera*, 3, 112–117. Doi: [10.59059/jpmis.v3i3.1664](https://doi.org/10.59059/jpmis.v3i3.1664)
- Rappaport, J. (1987). Terms of empowerment/exemplars of prevention: Toward a theory for community psychology. *American Journal of Community Psychology*, 15, 121–148. Doi: [10.1007/bf00919275](https://doi.org/10.1007/bf00919275)
- Relph, E. (1976). Place and placelessness. *Pion Limited*, 156. URL: [https://slunik.slu.se/kursfiler/LK0189/40081.1314/Relph by Joahansson sem 7.pdf](https://slunik.slu.se/kursfiler/LK0189/40081.1314/Relph%20by%20Joahansson%20sem%207.pdf)
- Romolini, M., Ryan, R. L., Simso, E. R., & Strauss, E. G. (2019). Visitors' attachment to urban parks in Los Angeles, CA. *Urban Forestry & Urban Greening*, 41, 118–126. Doi: [10.1016/j.ufug.2019.03.015](https://doi.org/10.1016/j.ufug.2019.03.015)
- Sajadi, J., & Vahedi Yeganeh, F. (2017). The Role of Local Community involvement in Social Sustainable Development (Case study: Sartapoleh Neighborhood of Sanandaj) *Regional Planning*, 7(28), 151-166. (in Persian) Doi: [20.1001.1.22516735.1396.7.28.12.1](https://doi.org/10.1001.1.22516735.1396.7.28.12.1)
- Savari, M. and Taheri, H. (2021). The Role of Spatial Belonging on the Psychological Ability to Deal with Drought in the Central Part of Bavi County. *Spatial Planning*, 11(2), 67-90. (in Persian) Doi: [10.22108/sppl.2020.123435.1508](https://doi.org/10.22108/sppl.2020.123435.1508)
- Sandelowski, M., & Barroso, J. (2006). *Handbook for synthesizing qualitative research*. springer publishing company. URL: https://books.google.com/books/about/Handbook_for_Synthesizing_Qualitative_Re.html
- Scannell, L., & Gifford, R. (2010). Defining place attachment: A tripartite organizing framework. *Journal of Environmental Psychology*, 30, 1–10. Doi: [10.1016/j.jenvp.2009.09.006](https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2009.09.006)
- Scheyvens, R. (1999). Ecotourism and the empowerment of local communities. *Tourism Management*, 20, 245–249. Doi: [10.1016/s0261-5177\(98\)00069-7](https://doi.org/10.1016/s0261-5177(98)00069-7)
- Semm, K. (2011). Neighborhood milieu in the cultural economy of city development: Berlin's Helmholtzplatz and Soldiner in the German "Social City" program. *Cities*, 28, 95–106. Doi: [10.1016/j.cities.2010.10.004](https://doi.org/10.1016/j.cities.2010.10.004)
- Shackel, P. A. (2011). Pursuing Heritage, Engaging Communities. *Historical Archaeology*, 45, 1–9. Doi: [10.1007/bf03376816](https://doi.org/10.1007/bf03376816)

- shahihagh, Z., gharehbaglou, M. and Beyti, H. (2024). The effect of social factors of place in informal settlements on the social empowerment of residents the Case study of informal settlements of Tabriz city. *Geographical Urban Planning Research (GUPR)*, 11(4), 237-256. (in Persian) Doi: [10.22059/jurbangeo.2024.371155.1908](https://doi.org/10.22059/jurbangeo.2024.371155.1908)
- Shaykh-Baygloo, R. (2020). A multifaceted study of place attachment and its influences on civic involvement and place loyalty in Baharestan new town, Iran. *Cities*, 96, 102473. Doi: [10.1016/j.cities.2019.102473](https://doi.org/10.1016/j.cities.2019.102473)
- Somasundram, S., Ramayah, M., & others. (2023). The Role of Place Attachment in Empowering Residents in Conservation of Heritage Site: A case study in Lenggong Valley, Malaysia. *Przeźren Społeczna (Social Space)*, 23, 116–142. URL <https://socialspacejournal.eu/menu-script/index.php/ssj/article/view/213/98>
- Speer, P. W., & Hughey, J. (1995). Community organizing: An ecological route to empowerment and power. *American Journal of Community Psychology*, 23, 729–748. Doi: [10.1007/bf02506989](https://doi.org/10.1007/bf02506989)
- Stewart, W. P., Gobster, P. H., Rigolon, A., Strauser, J., Williams, D. A., & van Riper, C. J. (2019). Resident-led beautification of vacant lots that connects place to community. *Landscape and Urban Planning*, 185, 200–209. Doi: [10.1016/j.landurbplan.2019.02.011](https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2019.02.011)
- Strzelecka, M., Boley, B. B., & Woosnam, K. M. (2017). Place attachment and empowerment: Do residents need to be attached to be empowered? *Annals of Tourism Research*, 66, 61–73. Doi: [10.1016/j.annals.2017.06.002](https://doi.org/10.1016/j.annals.2017.06.002)
- Su, Y., Wu, Y., Choguill, C. L., Luo, J., & Yu, X. (2024). Reflections on TOD in China: From land finance to inclusive growth. *Journal of Urban Management*, 13, 294–307. Doi: [10.1016/j.jum.2024.01.001](https://doi.org/10.1016/j.jum.2024.01.001)
- Sun, Y., Fang, Y., Yung, E. H., Chao, T.-Y. S., & Chan, E. H. (2020). Investigating the links between environment and older people's place attachment in densely populated urban areas. *Landscape and Urban Planning*, 203, 103897. Doi: [10.1016/j.landurbplan.2020.103897](https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2020.103897)
- Suyanto, Standsyah, R. E., & Ramadhan, D. S. (2024). Community Economic Empowerment for the Creation of Self-Sufficient Villages. *Help: Journal of Community Service*, 1, 148–156. Doi: [10.62569/hjcs.v1i2.63](https://doi.org/10.62569/hjcs.v1i2.63)
- Talò, C. (2017). Community-Based Determinants of Community Engagement: A Meta-Analysis Research. *Social Indicators Research*, 140, 571–596. Doi: [10.1007/s11205-017-1778-y](https://doi.org/10.1007/s11205-017-1778-y)
- Thurber, A. (2019). The neighborhood story project: a practice model for fostering place attachments, social ties, and collective action. *Journal of Prevention & Intervention in the Community*, 49, 5–19. Doi: [10.1080/10852352.2019.1633072](https://doi.org/10.1080/10852352.2019.1633072)
- Trąbka, A. (2019). From functional bonds to place identity: Place attachment of Polish migrants living in London and Oslo. *Journal of Environmental Psychology*, 62, 67–73. Doi: [10.1016/j.jenvp.2019.02.010](https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2019.02.010)
- Tsai, T. I. A. (2014). Strategies of Building a Stronger Sense of Community for Sustainable Neighborhoods: Comparing Neighborhood Accessibility with Community Empowerment Programs. *Sustainability*, 6(5), 2766–2785. Doi: [10.3390/su6052766](https://doi.org/10.3390/su6052766)
- Tuan, Y.-F. (1974). *Topophilia: A study of environmental perception, attitudes, and values*. Englewood, Cliffs, NJ: Prentice Hall. Doi: [10.1080/00222216.1974.11970208](https://doi.org/10.1080/00222216.1974.11970208)
- Tucker, H., & Carnegie, E. (2014). World heritage and the contradictions of 'universal value'. *Annals of Tourism Research*, 47, 63–76. Doi: [10.1016/j.annals.2014.04.003](https://doi.org/10.1016/j.annals.2014.04.003)
- Vaske, J. J., & Kobrin, K. C. (2001). Place Attachment and Environmentally Responsible Behavior. *The Journal of Environmental Education*, 32, 16–21. Doi: [10.1080/00958960109598658](https://doi.org/10.1080/00958960109598658)
- Wanka, A. (2017). Disengagement as Withdrawal From Public Space: Rethinking the Relation Between Place Attachment, Place Appropriation, and Identity-Building Among Older Adults. *The Gerontologist*, 58, 130–139. Doi: [10.1093/geront/gnx081](https://doi.org/10.1093/geront/gnx081)
- Wijaya, I. N. S., Purnamasari, W. D., & Sitaresmi, D. (2018). Defining place attachment in community base development program for urban settlement – a theoretical review. *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science*, 202, 012052. Doi: [10.1088/1755-1315/202/1/012052](https://doi.org/10.1088/1755-1315/202/1/012052)
- Wilkinson, P., & Quarter, J. (1995). A Theoretical Framework for Community-Based Development. *Economic and Industrial Democracy*, 16, 525–551. Doi: [10.1177/0143831x95164003](https://doi.org/10.1177/0143831x95164003)
- Williams, D. R., & Vaske, J. J. (2003). The measurement of place attachment: Validity and generalizability of a psychometric approach. *Forest Science*, 49, 830–840. Doi: [10.1093/forestscience/49.6.830](https://doi.org/10.1093/forestscience/49.6.830)
- Williams, D. R., Patterson, M. E., Roggenbuck, J. W., & Watson, A. E. (1992). Beyond the commodity metaphor: Examining emotional and symbolic attachment to place. *Leisure sciences*, 14(1), 29–46. Doi: [10.1080/01490409209513155](https://doi.org/10.1080/01490409209513155)
- Zare, E., Faramarzi Asl, M. and Abbasi Param, E. (2020). Study the Role of Participation of Local Communities in Sustainable Social Development of Cities (Case study: Sanglaj, Tehran). *Journal of Sustainable Architecture and Urban Design*, 8(1), 101-117. (in Persian) Doi: [10.22061/jsaud.2020.5447.1517](https://doi.org/10.22061/jsaud.2020.5447.1517)
- Zhang, C., & Liao, L. (2020). The active participation in a community transformation project in China: constructing new forums for expert-citizen interaction. *Journal of Chinese Governance*, 7, 372–399. Doi: [10.1080/23812346.2020.1830569](https://doi.org/10.1080/23812346.2020.1830569)

- Zhu, Y. (2015). Toward community engagement: Can the built environment help? Grassroots participation and communal space in Chinese urban communities. *Habitat International*, 46, 44–53. Doi: [10.1016/j.habitatint.2014.10.013](https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2014.10.013)
- Zimmerman, M. A. (1995). Psychological empowerment: Issues and illustrations. *American Journal of Community Psychology*, 23, 581–599. Doi: [10.1007/bf02506983](https://doi.org/10.1007/bf02506983)
- Zimmerman, M. A. (2000). Empowerment Theory. In *Handbook of Community Psychology* (pp. 43–63). Springer US. Doi: [10.1007/978-1-4615-4193-6_2](https://doi.org/10.1007/978-1-4615-4193-6_2)
- Zimmerman, M. A., & Rappaport, J. (1988). Citizen participation, perceived control, and psychological empowerment. *American Journal of Community Psychology*, 16, 725–750. Doi: [10.1007/BF00930023](https://doi.org/10.1007/BF00930023)